

10.) *Pionirska služba* — vidi prilog 4.⁶

11.) *Obaveštajna služba* — vidi prilog 5.¹⁷

12.) *Prikupljanje plena* — vidi naređenje opunomoć. komandanta u Srbiji, Odelj. Qu. br. 4462/41. pov. od 12. 12. 41.¹⁸

Za tačnost:

Kogard
p.pukovnik

pot. Bader
general artiljerije

BR. 285

PREGLED OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. DECEMBRA 1941. O IZVRŠENIM MERAMA ODMAZDE U JUGOSLAVIJI¹

Štab, 20. decembra 1941.
Prilog 14
za Ratni dnevnik odelj. Qu.

Pisana zabeleška o

izvršenim odmazdama od početka ustaničkog pokreta u Srbiji do 5. 12. 1941.

1.) Sa prenošenjem poslova sa opunomoćenog komandanta u Srbiji i XVIII armijskog korpusa na XXXII² AK potrebno je da se sa dejstvom od 5. 12. objedinjeno prikažu mere odmazde izvršene do toga vremena.

2.) Osnovne zapovesti nalaze se u arhivi Qu 2 (opunomoćenog komandanta u Srbiji VIII 7).³

»Naređujem da se, počev od 5. XII 1941, pri merama za odmazdu za [ubistva i ranjavanje] pripadnika Vermahta i folksdojčera uzima kao osnova za odmazdu sledeća kvota:

Za 1 poginulog — 50 zarobljenika za odmazdu

Za 1 ranjenog — 25 zarobljenika za odmazdu (AVII, reg. br. 49/1, k. 27-11).

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r.251, s. 843-50.

² Pogrešno. Treba XLII

³ Vidi dok. br. 284

3.) Na temelju izveštaja jedinica daju se sledeće konačne brojke.

	125. pp 1. div 220. art. puka	342. pd.	K—t Srb Upravni štab .	113. pd	K—da LXV AK	3. bat. 697 pp	
<i>Sopstveni gubici</i>							
a) mrtvi	11	32			117		
b) ranjeni	30	130	—	—	218	—	
<i>Nepr. gubici</i>							
a) u borbi	369	923	24		2246		
b) pri od- mazdi	214	2685	3616	—	4649	—	Ukupno 11.164

Na osnovu datog ključa 1:100 odnosno 1:50 izlazi da mere odmazde treba da obuhvate »

$$160 \times 100 = 16\,000$$

$$378 \times 50 = 18\,900$$

$$34\,900$$

4.) Mere odmazde izvršene su nad = 11.164
Obračunati mrtvi kod neprijatelja = 3.562
Kvota mrtvih kod neprijatelja , = 34.900

31.338

Prema tome mere odmazde treba još primeniti na 31.338
— 11.164

20.174

5.) Za ovaj izveštaj su 16. 12. još nedostajali podaci iz 718. peš. divizije, 3. bataljona 697. peš. puka i 113. peš. divizije.⁴

Kapetan fon Hake [von Haacke] i kapetan Šuster [Schuster] pozvani su da podnesu izveštaj telefonom. Od 718. peš. divizije nije ništa traženo.

⁴ Redakcija ne raspolaže sa tim priložima a verovatno se odnosi na naređenja o sprovođenju mera odmazde. Vidi dok. ib. 284.

6.) Posebno se konstatuje da su izveštaji potčinjenih jedinica nepotpuni i netačni, pošto su egzekucije pre svega na početku ustanka izvršavane bez pisanih zabeleški, a naknadni izveštaji su morali biti netačni.

Navedeni broj od 11.164 izvršenih egzekucija može se uzeti kao *globalna brojka*.

7.) Da bi se u stručnoj oblasti mera odmazde stvorili jasni odnosi, treba neizostavno izdati novu zapovest kojom bi se precizno regulisali odnosi izveštavanja. Ona je već izrađena i sada se umnožava.

BR. 286

DNEVNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 25. DECEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA PARTIZANA U SRBIJI I NDH I O PROTIVMERAMA¹

Poverljivo

Telegram

KR!

O. K. W/W.F. St./odelj. L.

Na znanje: O. K. H./Gen. St. d. H./oper. odelj.

O. K. H. (Grupi za Bliski istok i Balkan (upravi Cepelin)

Ob. d. L./L.F. St. Ic

Dnevni izveštaj za 25. 12. 1941.

Srbija:²

1.) Lokalni nemiri, sabotaže, napadi, pretežno na području oko Niša.

Na području jugozapad, od Šapca ponovo se pojavljuju jače grupe partizana.

2.) U Kos. Mitrovici (severozapadno od Prištine) stiglo je oko 2300 izbeglica iz hrvatske ustaničke oblasti.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8004906. Na margini dokumenta rukom je dopisano nekoliko brojeva, datuma i parafa.

² i ³ Vidi dok. br. 282. O situaciji u tim rejonima opširnije vidi u dnevnim izveštajima Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za 17–24. decembar 1941. (Zbornik, tom I, knj. 1, dok. br. 295; AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 802915-9. i 80299643).

Hrvatska:³

a) Na području Tuzla — Maglaj — Zenica — Sarajevo nastavlja se pojačana aktivnost bandi.⁴ Pristižu sa Romanije: tamo se izgleda vrše nova prikupljanja ustanika pod komandom pukovnika Mihailovića, koji je pobjegao iz Srbije.

718. pd se približava ustaničkoj oblasti sa zapada, severa i istoka. Delovi su stigli do Sarajeva, oni sa istoka do Tuzle, a oni sa severa do Zavidovića i Doboja.⁵

b) Na području severno od Bos. Novog nastavlja se lokalna aktivnost bandi.

c) Vode se lokalne borbe i severno od Save (severno od Nove Građiške).

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. A) Ia, br. 3154/41. pov.
25. 12. 1941. u 21,40 časova

Tačnost overava:

kapetan

LTdTN. 25. 12. 1941.⁸
br. 1456/ 21,40 ć

⁴ Na tom prostoru su dejstvovali delovi NOP odreda »Zvijezda«, Romanijskog i Ozrenskog NOP odreda. Oni su oslobodili dolinu r. Krivaje i poseili 80 km želez. pruge Zavidovići — Olovo, sa 13 železničkih i nekoliko žandarmerijskih stanica (AVII, a. NOP, reg. br. 7 i 9-11/4, k 1.998, a. NDH, reg. br. 21/1, k. 5, reg. br. 2/1, k. 54, reg. br. 35/23, k. 152.

⁵ Raspored 718. pešadijske divizije 24. decembra 1941. bio je sledeći: 3. bat. 738. pp u Sarajevu, Štab 750. pp s vođom za vezu u Tuzli, štab 2. bat. sa 5. i 6. četom 750. pp u Doboju, štab 3. bat. sa 9, 10. i 11. četom 750. pp u rejonu Bukinja i Živinica, štab 668. artiljerijskog divizionu sa tri baterije u Sarajevu, a jedna baterija u Tuzli (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037205-6).

⁶ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁷ Potpis nečitak.

⁸ štambilj primaoca.

ZAHTEV KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 26. DECEMBRA 1941. ITALIJANSKOJ 2. ARMIJI ZA SADEJSTVO S NEMAČKIM JEDINICAMA U OPERACIJI PROTIV PARTIZANA SREDINOM JANUARA 1942. U ISTOCNOJ BOSNI'

Strogo poverljivo!

Telegram

(uz navođenje adresata)

5 primeraka

4. primerak

KRALJEVSKOJ ITALIJ. KOMANDI 2. ARMIJE

Preko oficira za vezu kod Komande 2. ital. armije

Obaveštenje: Nemačkom generalu u H. Qu. italijanskih oružanih snaga

Opunomoćenom komandantu u Srbiji

Višoj komandi LXV

Nemačkom generalu u Zagrebu

- 1) OKW naredila je da se ustanak u južnoj Hrvatskoj uguši od strane snaga opunomoćenog komandanta u Srbiji, uz sadejstvo hrvatskih trupa i angažovanje nemačke 342. div. koja je na raspolaganju samo do kraja januara.² Sadejstvo italijanskih trupa je poželjno i treba se sporazumeti.³
- 2) Uz to saopštava komandant Jugoistoka:
 - a) Opunomoćeni komandant u Srbiji ima naređenje da tako prikupi nemačku 718. div. u području zapadno i seve-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-3U2, r. 463, s. 8050932-3. Na margini telegrama rukom je dopisano nekoliko parafa i datuma.

² U toj operaciji, koja je u nas poznata kao druga neprijateljska ofanziva, s nemačke strane su učestvovali 342. i 718. pd i 1. bat. 714. pčij S njimLa—Su- sadejstvovale kolahoracionističke jedinice NDH. Ofanziva jCvođena protiv 1. proleterske NOU brigade, Romanijskog, Birčanskog, »Zvijezda«, Ozrenskog, Majevičkog i • Kalinovičkog NOP odreda (Zbornik, tom IV., knj. 4, dok. br. 2, 4—6, 12 i 13; AVII, NAV-T-501, r. 257 s. 1298-307. i 1332-48, r. 250, s. 585-93. i 619-621; A. Đonlagić i M. Leković, n. d., str. 41—191).

³ Vidi Zbornik, torn XIII, knj. 1, dok. br. 203: Zapisnik sa sastanka starešina italijanske 2. armije održanog 30. decembra 1941. u vezi sa zahtevom Nemaca da i italijanske jedinice učestvuju u operaciji protiv partizana u istočnoj Bosni.

rozapadno od Sarajeva a nemačku 342. div. istočno od Drine, pod Višom komandom LXV, tako da sredinom januara može da započne napad na glavno ustaničko područje oko Sarajeva.

- b) Osnov za uništenje bandi jeste da italijanske snage zapreče demarkacionu liniju i bezuslovno spreče izmicanje ustanika prema jugu. Pretpostavka za to je uništenje ustanika na području Goražde — Foča sa italijanske strane.
 - c) Budući da je nemačka 342. div. na raspolaganju samo do kraja januara i dotle mora da se postigne uspeh, potrebno je da nužne italijanske mere odmah započnu.
- 3) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku zbog toga moli za odgovarajuću saradnju i sporazum da bi daljni pojedinačni dogovori između Više komande LXV i italijanskih komandnih ustanova koje učestvuju mogli neposredno da uslede.⁴
 - 4) Komanda za vezu kod K-de italijanske 2. A se moli da italijanske komandne ustanove koje učestvuju (korpuse, divizije), kao i rezultate sporazumevanja javi komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia
br. 2666/41. str. pov. od 26. 12. 41, 21,10 č

I.V.

Za tačnost prepisa:

.. ,
generalštabni major

pot. Kunce
general inženjerije

⁴ Komandant italijanske 2. armije general armije Vittorio Ambrozio je 7. januara 1942. predložio opunomoćenom komandantu u Srbiji da se ova operacija odloži zbog nemogućnosti da divizija »Ravena« dođe na vreme, Pošto te razloge nemački opunomoćeni komandant u Srbiji nije prihvatio, Komanda italijanske 2. armije obavestila je nemačkog oficira za vezu da je preduzela sledeće mere: 10. januara 1942. naredila je 6. armijskom korpusu da do 15. januara zapreči demarkacionu liniju; guvernera Crne Gore zamolila da naredi da alpske trupe iz Višegrada slede pokret nemačkog puka iz Rogatice, zaposedajući drumski čvor Mesići, južno od Rogatice. Italijansko učešće u ovoj nemačkoj operaciji u Istočnoj Bosni svelo se na angažovanje samo jednog alpskog bataljona iz garnizona Višegrad, koji je guverner Crne Gore 11. januara 1942. stavio na raspolaganje nemačkoj komandi radi zaposedanja s. Mesića (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 145; AVII, reg. br. 3/1, k. 56, NAV-T-821, r. 64/001006; »Vishaupt«, reg. br. 19/1, k. 70; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije«, knj. I, str. 169—179).

⁵ Potpis nečitak.

Posle ekspedicije:

Italijanskoj komandi za vezu kod komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ic.

0. Qu.
KTB

BR. 288

IZVEŠTAJ 717. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 30. DECEMBRA 1941. VIŠOJ KOMANDI 65 ZA NAROČITU UPOTREBU O ISKUSTVIMA IZ BORBI PROTIV PARTIZANA U SRBIJI¹

Prepis!

Prilog uz izveštaj o radu²

717. PEŠADIJSKA DIVIZIJA
Odelj. Ia

*Prilog uz dopis 717. pešadijske
divizije, Odelj. Ia
br. 808/41. poverljivo od 30. 12. 41.*

Iskustva iz borbi protiv ustanika

1. Taktika protivnika

O pojavi većih bandi dobijene su informacije od juna, jula 1941. godine. Pošto provere koje su vršile jedinice nisu dale rezultate, to je novim informacijama poklonjena manja pažnja.

Protivnik je zatim pristupio planskim akcijama da glavne saobraćajnice učini nesigurnim, otvaranjem vatre na te saobraćajnice. Sa time u vezi vršeni su i noćni prepadi na naseljena mesta i vrbovanje pristalica. Postepeno su snage protivnika tako narasle, da je on bio sposoban da pređe u planske napade na naše garnizone. Njegova taktika se sastojala u tome da prvo planski i uporno razara, odnosno blokira sve veze (informacije, železnički saobraćaj i, na kraju, komunikacije). Garnizon na taj način okružen bio je nakon toga izložen sistematskim napa-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 350-1.

² Dopisano rukom. Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

dima (Kraljevo).³ Bilo je slučajeva da je garnizon (Kruševac) napadnut i bez prethodnih akcija sabotaža.⁴

2. Borbena snaga protivnika

Protivnička taktika u potpunosti odgovara »Direktivi komunističke partije za partizanski rat«. Protivnik prvo upotrebljava slabije snage. Dobri su strelci, jer je kod napada konstatovana dobra disciplina vatre. Vatreni prepadi se vrše sa najbližeg odstojanja.

Protivnik je vrlo umešan u korišćenju zemljišta i u maskiranju.

Napadi se vrše uglavnom noću. Neprijatelj raspolaže izvanrednim načinima za prenos informacija (pomoć mesnog stanovništva, paljenje vatri, kao i sredstva veze).

Neposredni cilj: uznemiravanje; zatim blokiranje garnizona; na kraju sistematski napad na važne tačke železničke raskrsnice, železničke pruge).

Protivnik neprestano poboljšava svoje naoružanje, raspolaže artiljerijom, pa čak i tenkovima.

3. Borba protiv protivnika

Neophodno je preduzeti momentalna borbena dejstva, čim se pojave bande. Jagd-komande⁵ su ranije morale imati uspeha. Potpuni uspeh jagd-komande su postizale samo u relativno mirnijim rejonima, gde je bilo omogućeno da 2—3 poterna odeljenja istovremeno dejstvuju i sadejstvuju a da im pozadina ne bude ugrožena.

Napadi koji su docnije vršeni, snagama jačine bataljona, bili su spori. Za napade je protivnik uvek ranije saznavao, pa je uglavnom uvek imao mogućnost da se blagovremeno povuče. Protivnik je jaka osetljiv na našu artiljerijsku vatru i na upotrebu tenkova.

4. Srpska pomoćna žandarmerija

U toku borbi protiv manjih bandi srpska pomoćna žandarmerija se pokazala efikasnom zbog veće pokretljivosti i prilagodivosti svoje taktike taktici ustanika. Učešće ove žandarmerije u okviru borbenih dejstava koje izvodi nemački Vermaht pokazalo se veoma efikasnim. Stanovništvo napušta svoj odbojni stav, pa su sve češći slučajevi dobijanja informacija i podataka o neprijatelju. Propagandna aktivnost u smislu razliko-

⁴⁰⁴

³ Vidi dok. br. 191, 203 i 215.

⁴ Vidi dok. br. 165.

⁵ Poterna odeljenja

vanja srpskog patriotizma od komunizma dala je vrlo dobre rezultate:

seljaci vide svoje zemljake da se bore protiv komunista. Oni jasnije shvataju zaštitničku ulogu nemačkog Vermahta, ako srpska pomoćna žandarmerija učestvuje takođe u borbi.

5. Predloži

Jedinicama se mora obezbediti pokretljivost tj. njihovi pokreti moraju biti brži (motorna vozila). Jedinice moraju da budu osposobljene da mogu da gone neprijatelja i na planinskom zemljištu (tovarna stoka). Taktika jedinica se mora prilagoditi taktici protivnika. Upotrebom tovarne stoke biće moguće gonjenje neprijatelja i u brdima, pa bi se njegovoj organizaciji naneli osetljivi gubici. Do sada neprijatelj je ostao neometan u svojim šumskim i brdskim skloništima.

Jedinice, moraju biti rasterećene zadataka osiguranja, što bi im omogućilo da više dana budu odsutne iz garnizona. Mora se obezbediti da manje komande (1—2 čete), dejstvuju iz suprotnih pravaca, čime se postiže trajno uznemiravanje protivnika. Ovakvu taktiku treba odmah primenjivati, pod uslovom da se jedinice obezbede tovarnom stokom.

Usled neprekidnih borbenih dejstava remeti se izvođenje bataljonske i pukovske obuke u okviru divizije.

U konceptu potpisao:
I.V.

Vildermut [Wildermuth]
potpukovnik

F.d.R.
Hosterbah [Hosterbach]⁶

⁵ Bio je načelnik operativnog odeljenja 717. pd, u činu majora. Opširnije o sastavu štaba ove divizije koja je u svom sastavu imala: 737. i 749. pp i 670. art. divizion i druge pomoćne jedinice, vidi AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 362.

BR. 274

DNEVNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. DECEMBRA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA PARTIZANA U SRBIJI I NDH, O PROTIVMERAMA I O PREBACIVANJU BUGARSKIH JEDINICA U ISTOČNU SRBIJU¹

POVERLJIVO

Telegram

KR'

O. K. W./W. F. St./Odelj. L.

Na znanje: O. K. H./Gen. St. d. H./Oper. odelj.

O. K. H./Grupi za Bliski istok i Balkan (Odelj. Cepelin)

Ob. d. L./L. F. St., Ic

Dnevni izveštaj za 31. 12. 1941.

Srbija:²

1.) Ponovo jače bande na Zlatiboru. Severoistočno od Uba (23 km severoistočno od Valjeva) borba između komunisti i četnika.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 425, s. 8002899. Na margini dokumenta rukom je dopisano nekoliko brojeva, datuma i parafa.

² i ⁴ Opširnije o situaciji na ovim teritorijama za protekli period vidi dnevne izveštaje Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugostoku, u kojima se, između ostalog, o teritoriji Srbije kaže: *Za 26. decembar 1941:* »Stanje kod protivnika uglavnom nepromenjeno, takođe ist. od Višegrada. Nekoliko lokalnih sabotaža, ponovo dignut u vazduh železnički most ist. od Prokuplja na pruži Niš — Priština«. *Za 27. decembar 1941:* Nekoliko lokalnih prepada ustanika u rejonu oko Niša i južno od Beograda. U Beogradu uhapšeno 3 činovnika narodne banke, 1J službenika i 1 načelnik odeljenja Ministarstva trgovine, kao i 24 druga lica za koje se sumnja da su komunisti«. O teritoriji NDH: »Juž. od Bos. Gradiške takođe ustanički pokret. Sev. od Save (sev. od N. Gradiške) razbijene grupe ustanika, poginuli su komandant i 9 ustanika. Delovi 718. pd i dalje pristižu sa severozapada u pravcu Tuzle, prema ustaničkoj oblasti jugoistočne Hrvatske«. Za teritoriju Srbije: *Za 29. decembar 1941:* »Pojavile su se nove bande južno od Užica, verovatno kao rezultat širenja ustanka u jugoistočnoj Hrvatskoj. Pojedinačnih bandi ima i na području Šabac — Srem. Mitrovica« Za teritoriju NDH: »Vode se lokalne borbe i u centralnoj Hrvatskoj s obe strane Save. Pokreti bandi pretežno na području Tuzla — Doboj — Zenica i postoji mogućnost da su u vezi sa ustanicima na planini Ozren«. Za teritoriju Srbije: *Za 30. decembar 1941:* 113. peš. div. streljala 94 komunisti, poginuo komandant partizanske grupe Mačva — Nebojša Jerković. Verovatno je reč o komandantu Podrinskog 'NOP' odreda Nebojši Jerko viču, koga su pripadnici Ljotićevih dobrovoljačkih odreda ubili 27. de

- 2.) Prvi delovi bugarskih jedinica koje treba da se prebace u jugoistočnu Srbiju stigli su na to područje.³
- 3.) Otišao je transport sa 449. bataljonom veze br. korpusa (bez 1 čete).

Hrvatska:⁴

- 1.) Nastavljaju se borbe sa bandama između Save i granice nemačke i italijanske interesne zone. Sela oko Kladnja (44 km severno-severoistočno od Sarajeva) priključila su se ustanicima.
- 2.) Jedan komunistički komandant ubijen, jedan zarobljen.

Tačnost overava: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
 .. * (K-da 12. A) Ia, br. 3221/41.
 kapetan 31. 12 1941. u 21,45 čas. pov.

cembra 11941. u s. Beloj Reci, ina spavanju (»Ustanak naroda Jugoslavije«, knj. I, str. 211. U Sjenici (44 km zap. i severozap. od N. Pazara) streljana 103 komunista« (AVII, NAV-T-312, r. 425, 8002900-5). Detaljnije o situaciji od 28. do 31. decembra 1941. vidi Zbornik, Itom I, knj. 1, dok. br. 289, 290 i 291.

³ Vidi dok. br. 291.

⁵ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

⁶ Potpis nečitak.

BR. 274

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. DECEMBRA 1941. OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI O DOLASKU BUGARSKIH SNAGA NA POJEDINA PODRUČJA OKUPIRANE SRBIJE'

Strogo poverljivo

Telegram
(dostavljeno)

.. .² primeraka
7. primerak

*Opunomoćenom komandantu u Srbiji
 Komandantu oružanih snaga Bugarske
 Transportnoj komandi Jugoistok, Beč
 Ispostavi Transportne komande Jugoistoka
 u Beogradu
 Transportnoj komandi u Sofiji
 Transportnoj komandi u Beogradu*

Sa bugarskim vojnim vlastima komandant oružanih snaga na Jugoistoku se sporazumeo i sa bugarske strane je potvrđeno:³

- a) Od 30. 12. prebacivanje železnicom 1. bataljona 15. pp u Jagodinu, štaba puka i 1. bataljona 35. pp u Cupriju, maršovanje 3. bataljona 13. pp od 30. 12. iz Svode (ist. od Leskovca) u Leskovac, tamo smenjuje 2. bataljon 2. pp radi upućivanja 4. 1. u Niš.
- b) 2. bataljon 6. pp od 5. 1. sa delovima u Knjaževcu, delovima u Zaječaru E-transportom.
- c) Od 7. 1. spremni za prijem novog zadatka 6. i 17. pd i ostatak 21. pd u rejonima:
 21. div. u rejonu Rgotina — Zlot — Lukovo — k. 1482 — južno od Niša — Bela Palanka (sve za 21),
 6. div. u rejonu severozapadno od nove bugarske teritorije u okolini Kruševca,
 17. pešadijska divizija u rejonu južno od nove bugarske teritorije, južno od Jošanička Banja — Razbojna — k. 1482, dalje duž južne granice 21. div.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8036475.

² Broj na prepisu originala nije čitljiv.

³ Vidi dok. br. 291.

Upućivanje vršiti železnicom, i to samo 2—3 voza dnevno, i marševanjem. Mesta opredeljenja određuje opunomoćeni komandant u neposrednoj saradnji sa bugarskim odeljenjem za vezu i Ispostavom transportne komande Jugoistok u Beogradu, tako da se oslobađanje nemačkih trupa radi smenjivanja 113. div. može uspešno obaviti. U tome cilju izgleda da se nameće potreba da se nove bugarske snage prvo upute u Kragujevac, Kruševac i Niš. Odluku o tome doneće opunomoćeni komandant u Srbiji.

Posebna uputstva opunomoćenog transportnog oficira za nadležne transportne organe:

Ukoliko se ukaže mogućnost da se bugarske trupe transportuju bržim tempom, a da to ne bude na štetu dotura u Grčku onda takve mogućnosti iskoristiti. Odluku o tome donosiće Ispostava Transportne komande Jugoistoka u Beogradu.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. A) Ia
br. 2712/41, str. pov. od 31. 12. 41. u
10,45 časova

Tačnost overava:
4

generalštabni major
— Ic
— Bug. V.O.
— KTB

⁴ Potpis nečitak.

BR. 291

OBAVEŠTENJE UPRAVNOG ŠTABA KOMANDANTA U SRBIJI OD 31. DECEMBRA 1941. POTČINJENIM FELDKOMANDANTURAMA I KRAJSKOMANDANTURAMA O ZAPOSEDANJU ISTOČNE SRBIJE OD STRANE BUGARSKIH TRUPA¹

Strogo poverljivo

Beograd, 31. 12. 41.

Vojna uprava /I a/Qu. 1/42, str. pov. IVI Str. pov. br. 1/1942/

Uprava/

F. K. 809 Niš
F. K. 610 Pančevo
K. K. 1/867 Leskovac
K. K. 1/857 Zaječar
K. K. 1/833 Kruševac
K. K. 1/834 Čuprija
(sada još u Beogradu)

OPUNOMOĆENI KOMANDANT U SRBIJI
PRIMLJENO: 2/1 1942 br. 3/42, STR. POV.
PRILOZI:
ODELJ: Ia
ZAVEDENO:
ODELJ. BR.
STR. POV.

Sadržaj: Vojno posedanje istočne Srbije bugarskim jedinicama.³

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1351-2. Na margini je rukom dopisano nekoliko parafa i datuma.

² Štambilj primaoca.

³ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 24. decembra 1941. preneo bugarskom oficiru za vezu pri Štabu opunomoćenog komandanta u Srbiji Dmitru Stančevu, kao i opunomoćenom komandantu u Srbiji, da su Hitler i vrhovni komandant Vermahta naredili da se bugarsko vojno ministarstvo zamoli da svojim jedinicama posedne delove teritorije istočne Srbije, sa zadatkom da se na tom prostoru održi mir i redak. U vezi s tim, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je naredio:

»a) Komandu na celoj teritoriji Srbije zadržava kao i do sada nemački opunomoćeni komandant u Srbiji.

b) Bugarske snage, oko 3 divizije, objedinjene pod opštom komandom, potčinjavaju se u taktičkom smislu opunomoćenom komandantu u Srbiji. Za sedište bugarskih snaga se predlaže Niš.

c) Neophodno je da bugarske trupe odmah uđu da bi se nemačke snage oslobodile za suzbijanje ustanka u Hrvatskoj i drugu upotrebu. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku smatra da nemačke snage u Svetozarevu, Čupriji, Kruševcu, Leskovcu, Knjaževcu i Zaječaru treba smeniti bugarskim trupama najdalje zaključno do 5. januara 1942. go dine« (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8036486).

Usled smene 113. pd,⁴ 31. decembra 1941. naređeno je premeštanje bugarskih garnizona na približno sledeće područje:⁵ Stara granica — Rgotina — Lapovo (isključeno) — Kragujevac (zaključno) — ž. zavoj istočno od Kraljeva (isključno) — Ibarska dolina (isključno) — Kosovska Mitrovica (isključno) — Priština (zaključno).

Bugarske jedinice potčinjene su mojoj komandi i upotrebljene su za čisto vojno posjedanje. Nemačka vojna uprava ostaje i nadalje nepromenjena. Meni potčinjene feld i krajskomandanture isključno su moji organi u teritorijalnom i upravnom pogledu. Bugarske jedinice su obaveštene da poštuju zapovesti feld i krajskomandantura, koje se odnose na upravne odnose, kao nemačke i srpske zakone i odredbe izdane nemačkim odobrenjem. Ja činim odgovornim feld i krajskomandanture za bezuslovno izvršenje svojih zadataka u odnosu na bugarske trupe.

Bugarske jedinice biće snabdevene od strane bugarskog ministarstva rata. Samostalna rekvizicija zato nije potrebna, zbog toga je i zabranjena. Saobraćaj bugarskih trupnih komandi sa srpskim vlastima uslediće općenito samo preko feld i krajskomandantura, odnosno moga upravnog štaba. Usled zaposedanja jednog određenog područja bugarskim trupama, velike su

⁴ U vezi sa pregrupisavanjem nemačkih snaga, načelnik štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji pukovnik Jozef Kibler je izdao naređenje u kojem, između ostakrf^piše: \"

»1. Sa premeštanjem 113. pd, otpočeti 7. I 1942. godine.\342. pd pripremili.za angažovanje sredinom januara. Obe ove divizije, prema naređenju Više komande LXV, zameniće na -njihovom području 704, 7114 i 7117. pd.

2. U područje... od 20. 12. prema priloženom planu (vidi objašnjenje 3), Ibugarsike .trupe, koje imaju zadatak da czamene nemačke ltrupe koje dejstvuju na tom području... Područje predano bugarskim trupama ostaje nemačko vojnoupravno područje. Nemačka, odnosno srpska uprava, sprovodi na tom području svoju delatnost kao i ranije« (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 000819).

⁵ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 29. decembra 1941. u vezi s tkn. izvestio Vrhovnu komandu Vermahta:

»Bugari posedaju predviđenu teritoriju počev od 31. 12. Prvi delovi mogu do 5.1. 42. smeniti nemačke trupe u Leskovou, Nišu, Knjaževcu, Čupriji, Jagodini [Svetozarevo]. Do 15. 1. [42] cela teritorija treba da bude posednuta bugarskim snagama od ukupno oko 3 divizije pod jednom komandom armije (Niš)._____^

Počev od 31. 12 [41] sve snage 717.divizije koje se oslobode smenjivanje bugarskim snagama upotrebiće se za smenjivanje 113. divizije. S obzirom ina unutrašnju situaciju iu Srbiji, ismenjivanjeTSe- mota Izvršiti predavanjem teritorije iz ruke u ruku. Upućivanje prvih delova 113. divizije na istočni front moguće je od 7. .1. 42« (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8036479-80).

političke teškoće Nedićeve vlade⁶ u odnosu na srpsko stanovništvo. Uglavnom, zavisice od promišljenosti nadležnih feld i krajskomandantura da se stanovništvu objasni da se radi o čisto vojničkoj, a ne političkoj ili upravnoj meri. Feld i krajskomandanti, u njihovom teškom zadatku, mogu u svakom slučaju očekivati brzu pomoć i odluku od mene i od meni potčinjenih štabova. Ja, takođe, zahtevam i potpuno sprovođenje naređenja u cilju nemačkih interesa s punim požrtvovanim zalaganjem svih mojih organa.

Za tačnost:

• . ?

K. V. I.

Dostavljeno:⁸

Pot. Bader
general artiljerije

⁴ Opunomoćeni komandant u Srbiji je 30. decembra 1941. izvestio komandanta oružanih snaga na Jugoistoku: da je predsedniku vlade Nediću 29. decembra 1941. saopštena namera da deo okupirane Srbije zaposednu bugarske trupe i da je, u vezi s tim, srpski ministarski savet, preko načelnika štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji pukovnika Eriha Keviša (Erich Kewisch) podneo memorandum |(AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8037)131940).

⁷ Potpis nečitak.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi kojima je ovo obaveštenje dostavljeno.

**NAREĐENJE VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU
OD 31. DECEMBRA 1941. KOMANDI 704. PEŠADIJSKE DI-
VIZIJE O NOVIM DIVIZIJSKIM GRANIČAMA, BUGARSKOJ
POSADNOJ ZONI, SMENI 113. I 342. PEŠADIJSKE DIVIZIJE
I ORGANIZACIJI KOMANDOVANJA U SRBIJI¹**

VIŠA KOMANDA LXV ZA NAROČITU UPOTREBU

St. Qu. 31. 12. 1941.

Odelj. Ia, br. 129/41, str. pov.

Sadržaj: Naređenje o izmenama
divizijskih sektora

704. PEŠ. DIV. PRIMLJENO: 2. JANUARA 1942.2 BR. ODELJ. IIa, Ib, Ic/WI.

704. PEŠ. DIV.¹
2. I. 42
Ia. 1/42. str. pov.

A) Osnovne izmene

1) Dosadašnji rejon 717. pd. i jedan deo rejona 714. pd preuzimaju bugarske snage od 30. 12. 41.⁴

2) Početkom januara, počev negde oko 7. I. 1942, oslobađa se 113. pd a početkom januara⁵ oslobađa se i 342. pd. u svom sektoru za druge zadatke, ali po svoj prilici, pre konačnog odlaska, ona se još jedanput vraća za kratko vreme u svoj smeštaj u dosadašnjem rejonu.

B) Nove privremene divizijske granice (karta 1:200.000)

1. 704. pd;

Severna granica pò dosadašnjem.

Prema 714. pd:

Dosadašnja granica do Orašja (uključno) — Zapadna Morava do Svilajнца (uključno) — dolina Resave — kota 988, Labred — k. 1040, Lučjak planinski lanac sa kotom 822 — 910 — 878 — 909 do kote 526 i kote 542, zatim Rudina — kota 376

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 886-7.

^{2,3} Štambilji primaoca.

⁴ Vidi dok. br. 289 i 291.

⁵ Pogrešno u originalu. Treba: februara, jer je 342. pd bila angažovana protiv partizanskih snaga u istočnoj Bosni. (AVII, Vishaupt, reg. br. 18/1 k. 70.)

— kota 445 — kota 454 — kota 257, Rujište (greben uključno) — r. Timok kod Vražogrnaca (mesto isključno).

2) 714. pd:

Od 704. pd kod Barića, 4 km istočno od Obrenovca (mesto uključno), reka Sava, do ušća reke Drine — Drina do Rogatice (mesto uključno) — dosadašnja granica između 342. pd. i 113. pd do kote 800, Ostrovica — dosadašnja divizijska granica do kote 399, Majdan (za 717. pešad. diviziju) — kota 486, Rujevica (6,5 km severno od Majdana) — kota 320 severno od Divestina — Desimirovac (isključno) — Resnik (isključno) — kota 285, Šupljaja (isključno) — železnička linija (isključno) — Lepenica — Morava do ušća Resave severozapadno od Svilajнца.

3) 717. pd:

Prema severu, zapadu i jugu: dosadašnja granica 113. pešadijske divizije.

Na istoku: (prema bugarskoj teritoriji): kota 339 Majdan, 12 km jugozapadno od Kragujevca (uključno) — Greben neposredno istočno od puta i železničke pruge Kragujevac — Kraljevo (visovi uključno) do Morave kod krivine železničke pruge Čukojevac — venac kota 1237 Ljukten (19 km južno od Čukojevca) — kota 1100 Lisac — kota 1399 Nerada — kota 1559 Palež — kota 1456 Ogledna — kota 1139 — kota 1341 — kota 1430 Treska — k. 1705 Pilatovica — k. 1626 — k. 1624 — k. 1789 Osro koplje — planina Kasando — put za Prištinu (isključno) — granica nemačke interesne oblasti 7 km severno od Prištine.

4) *Bugarska okupaciona zona:*

Severna i zapadna granica: prema tački 1—3.

Južna granica: granica nemačke interesne zone u Srbiji.⁶

C) Preuzimanje novih sektora

1) Transporti *bugarskih jedinica* kreću se od 30. 12. 41. u nove bugarske posadne pojaseve. 714. i 717. pd treba da ih smeste u mesta određena na savetovanju kod opunomoćenog komandanta u Srbiji 26. 12. 41. a na slučaj nužde i dopunski (telefonski unapred javljeno 29. 12. 41).⁷

2) *Smena 113. pd* obavlja se negde oko 7. 1. 42. od strane 717. pd u neposrednom sporazumu između 714. i 717. pd. Pri

⁶ Ova granica ise protezala od sitare jugoslovensko-bugarske granice — Rgotina — Lapovo (isključno) — Kragujevac (uključno) — železnička krivina istočno od Kraljeva (isključno) — Ibarska dolina (isključno) — Kos. Mitrovica (isključno) — Priština (uključno) (AVII, NAV-T-315, e. 2241, s. 834).

⁷ Redakcija ne raspolaže ovom telefonskom zabeležkom.

izvlačenju delova 717. pd pobrinuti se da bugarske snage blagovremeno preuzmu obezbeđnje železnica i rudnika.

U novom području 717. pd (područje 3) treba da se smeste:

Štab divizije u Kraljevu,

I pešadijski puk u prostoru Kosovska Mitrovica — Novi Pazar — Raška — Kraljevo,

I pešadijski puk u prostoru Cačak • — Požega — Užice.

Ostale jedinice divizije prema naredbi divizije.

3) Smena 342. pd od strane delova 714. pd treba da se sprovede čim delovi 714. pd budu oslobođeni dolaskom bugarskih jedinica. Smena i, ukoliko bude nužan, privremeni smestaj jedinica 714. pd, kao i preuzimanje svih industrijskih obezbeđenja, odvijaju se u neposrednom sporazumu između obeju divizija.

U novom području 714. pd, nakon smene 342. pd, treba da se smeste:

Štab divizije — kao i do sada — u Topoli,

I pešadijski puk — kao i do sada — u prostoru Lapovo — Palanka — Mladenovac — Topola,

I pešadijski puk u prostoru Valjevo — Lazarevac — Loznica — Zvorriik.

Radi preuzimanja prostora Bor — Negotin vidi sektor C 4.

Delovi 342. pd koji ne budu potrebni radi sprovođenja njenog specijalnog zadatka ostaju u svojim dosadašnjim smestajima do konačnog odlaska.

4) 704. pd preuzima — saobrazno zahtevima 717. pd — privremeno improvizovano obezbeđenje rudnika Bor i obezbeđenje Negotina. Viša komanda će privući diviziji *delove ruskih jedinica za zaštitu* privrednih objekata u Bor, što bude moguće brže.

Dunavsko obezbeđenje kod Tekije ostaje i dalje. Ostale delove u Zviniti i Oršavi treba povući. Dodela ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata za oblast Kučevo — Majdanpek uzeta je u izgled od strane Više komande.

5) Skreće se pažnja na pravovremeno upućivanje *konačara* za jedinice koje vrše smenu.

D) *Landesšicen-jedinice*

O budućem angažovanju landesšicen-jedinica izlazi specijalna naredba.

E) *Organizacija komandovanja*

a) Bugarske snage koje se angažuju u području Više komande LXV potčinjavaju se opunomoćenom komandantu u Srbiji.

b) Do izvlačenja divizijskih komandi, koje napuštaju teritoriju divizijskog područja, *komanda ovlašćenja*, u zajedničkom prostoru, po svim taktičkim i smestajnim pitanjima, leži u rukama najstarijeg komandanta divizije.

U budućem bugarskom prostoru bugarske jedinice koje pristižu potčinjene su komandi 717. pd do njenog odlaska.

Razrez:

704. pešad. div.

714. " "

717. " "

718. " "

342. " "

113. " "

U konceptu potpisao

Bader,

general artiljerije

F. d. R.

generalštabni pukovnik

Opunomoćenom komandantu u

Srbiji sa 1 kopijom za bugarsku glavnu komandu.

Ia

BR. 293

NAREĐENJE 342. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 31. DECEMBRA 1941. POTČINJENIM JEDINICAMA O POSTUPKU SA ZAROBLJENIM PARTIZANIMA¹

WB 994/1

Poverljivo

342. PES. DIVIZIJA
Odelj. Ic, br. 779/41. pov.

Div. Gef. St. 31. 12. 1941.

Veza: Opunomoćeni komandant u Srbiji, Ia, br. 4600/41, poverljivo²

Potpis nečitak.

Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-3115, r. 2130, s. (MS).

² Vidi dok. br. 284.

Predmet: Postupak sa zarobljenicima.³

— 1 prilog

U prilogu dostavlja se prepis priloga 3 naredbe radi znanja.⁴
Za jedinice, prema tome, važi sledeće:

- 1.) Neprijatelji koji se zateknu da se bore sa oružjem u ruci imaju se likvidirati.
- 2.) Sve one koji se predaju ili koji su sumnjivi trupa će na licu mesta saslušati. Saslušanje sadrži:
Prezime, godinu starosti, mesto rođenja;
mesto, vreme, uzrok i okolnost zarobljavanja i koja je jedinica učestvovala;
Vreme i način pristupanja ustanicima, kao i funkcija kod ustanika;
pokreti i namere neprijatelja, prezime komandanta i naziv jedinice;
brojno stanje i naoružanje;
mesto skladišta naoružanja, opreme i ishrane.
Neprijateljske dokumente od zarobljenika treba oduzeti, kao i članske karte. Napolitičke isprave, novac i stvar; od vrednosti treba im ostaviti.
- 3.) Na osnovi rezultata saslušanja treba:
 - a) Sve one koji su krivi za pobunu hitno streljati, ukoliko nisu bili rukovodioci, ili ukoliko nisu kod sebe imali naročito važne dokumente kao i ukoliko ne mogu dati važna obaveštenja.
 - b) Za pobunu je kriv:
svako ko nosi oružje ukoliko ne poseduje legitimaciju odreda odanih vladi,
svako ko je bacio oružje i municiju ili sakrio,
svako ko potpomaže neprijatelja primajući ga na kонаk, hraneći ga, prenoseći mu izveštaje ili obavljajući za njega druge pomoćne službe, kao i onaj za koga se dokaže da je pripadnik neprijateljskih odreda (legitimacija).
 - c) Rukovodioci, poznavaoци važnih izveštaja i oni koji mogu dati dragocene podatke, iako su krivi za pobunu, neće biti streljani, nego će se najkraćim putem privesti obaveštajnom odeljenju divizije sa zapisnikom o saslušanju i sa oduzetim dokumentima.
 - d) Sve ostale zarobljenike treba predati najbližoj feld ili krajskomandanturi sa zapisnicima o saslušanju i oduzetim dokumentima.

³ O tome vidi dok. br. 165 (objašnjenje 8), 198, 226 i 286.

⁴ Vidi dok. br. 284, objašnjenje 15.

- 4.) Neprijateljske dokumente koji se pronađu a ne zna se ko im je glasnik — grupa treba brzo da pregleda i sav najkraćim putem obaveštajnom odeljenju štaba divizije, onaj materijal koji izgleda da ima neku važnost dostavi sa izveštajem o mestu, vremenu i okolnostima pod kojima su pronađeni.
- 5.) Ovaj način postupka sa zarobljenicima zahteva angažovanje prevodilaca u prednjim linijama.

Za komandu divizije
načelnik štaba
generalštabni major

⁵ Potpis nečitak.

IZVOD IZ RATNOG DNEVNIKA VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA O ORGANIZACIJI EKSPLOATACIJE PRIVREDNOG POTENCIJALA I RADNE SNAGE U SRBIJI I NDH ZA POTREBE VERMAHTA I O DEJSTVIMA NEMAČKIH JEDINICA PROTIV PARTIZANA OD 4. APRILA DO 31. DECEMBRA 1941. GODINE¹

Poverljivo

RATNI DNEVNIK VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOK²
načelnik: pukovnik Braumiler

Započet: 4. aprila 1941.

Zaključen: 31. decembra 1941.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1298, s. 466-553.

² O formiranju i radu ovog štaba vidi dok. br. 36, 50, 171, 194, 222, 2312 i 247. Na osnovu izostavljenih dnevnih zabeleški (koje ije redakcija izostavila zbog ograničenog prostora) proizilazi da je, prema naredbi Uprave za vojnu privredu i naoružanje Vrhovne komande Vermahta od 6. aprila 1941, pukovnik pešadije Braumiler, kao šef Vojnoprivrednog štaba Jugoslavije, za obrađivanje vojnoprivrednih pitanja Vermahta, pristupio generalnom opunomoćeniku za privredu u Jugoslaviji konzulu Francu Nojhauzenu, koga je postavio maršal Rajha Herman Gering. On je uputstva o radu dobijao od Uprave za vojnu privredu i naoružanje, a uputstva o iskorišćavanju privrednih bogatstava Jugoslavije dobijao od generalnog opunomoćenika za privredu Nojhauzena. Formiranje Privrednog štaba za naročitu namenu »Regensburg« (od 20. aprila 1941. Vojnoprivredni štab Jugoslavije, a od 23. aprila Vojnoprivredni štab Srbije) i Privredne komande »Garmiš« (od 20. aprila 1941. Vojnoprivredna komanda Beograd, koja je 19. maja 1941. rasformirana i pripojena Vojnoprivrednom štabu Srbije) otpočelo je 7. aprila 1941. u Beču. Ovako organizovani, oni su 20. aprila 1941., pod komandom majora Drogea, preko Budimpešte i Osijeka, krenuli za Zemun. Pukovnik Braumiler, kapetan Gerhard i poručnik Prajon su stigli u Zemun 15. aprila 1941. i obezbedili smeštajne prostorije a zatim izvršili razna konsultovanja s nadležnim vojnim i uravnim licima Vermahta u Beogradu i Zemunu. Treća Vojnoprivredna komanda »Tele« za teritoriju Jugoslavije, pod komandom majora Sarda, bila je namenjena za rad u Zagrebu, ali nije formirana. Umesto nje, 20. aprila 1941. u Zagrebu je postavljen nemački oficir za vojnu privredu. Vojnoprivredni štab Srbije za područje vojnoprivrednog komandanta u Srbiji, sa sedištem u Beogradu, bio je potčinjen Vojnoprivrednom komandantu, u svim privrednim pitanjima generalnom opunomoćeniku za privredu Nojhauzenu, a u pitanjima ratne privrede i naoružanja Upravi za ratnu privredu i naoružanje Vrhovne komande Vermahta. Ovom štabu su postavljeni sledeći zadaci: do završetka nemačkih operacija u Jugoslaviji pružati pomoć trupama (tj. tesno saradivati sa 2. i 12. armijom, izviđati privredne objekte, obezbeđivati sirovine i proizvodna sredstva za nemačku ratnu privredu, pronalaziti i osposobljavati fabrike pogodne za nemač-

Naredbom OKW, pod 11, Amt/Rü, Ic br. 1041/41. strog, pov. od 3. 4. 41/ Privredni štab za naročitu namenu je trebalo da preko III inspekcije za naoružanje — Berlin, uvede naročito kodiran naziv »Regensburg«, a Privredne komande za naročitu namenu kodirane nazive a) »Garmiš« [Garmisch], b) »Tele« [Tölz], c) »Traunštajn« [Traunstein],

Delokrug zadataka ovih komandi najpre je trebalo da obuhvata:

1. Pokriće privrednih potreba trupa koje su stacionirane na njihovom području.

ko naoružanje. Na osnovu naredbe Uprave za vojnu privredu i naoružanje Vrhovne komande Vermahta od 7. juna 1941. promenjen je naziv Vojnoprivrednog štaba Srbije u *Vojnoprivredni štab Jugoistoka (Beograd)*, sa sedištem u Beogradu. Ovom štabu su bili potčinjeni i nemački oficir za vojnu privredu u Zagrebu i nemački oficir za vojnu privredu u Sofiji. Vojnoprivredni štab Jugoistoka (Beograd) dobio je 3. jula 1941. naziv: Vojnoprivredni štab Jugoistoka. Ovom štabu je pripojeno i područje Soluna, tj. Komanda za privredu Solun. Od 6. avgusta 1941. ovaj štab je ovlašćen za sledeće teritorije: Srbiju, Rumuniju, Bugarsku, Grčku (Solun), Južnu Grčku (Atina). Sastav ovog štaba se tokom 1941. godine menjao, ali je bio uglavnom sledeći:

Šef Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka pukovnik Braumiler.

Upravna grupa: kapetan Gerhard (Gerhardt), soriderfirer Lajser (iLeisser), gospođica Salabah (Saalbach), podoficir Gal (Gal) i desetar Langer kao pisar, desetar Mering (Möhring) kao ordonans, desetar Bonfert kao crtač.

Adutantura:

kapetan dr Doge, poručnik Prajon (Prayon) — ordonans-oficir, poručnik finansijske službe Haman (Hamann), asistent za ratno snabdevanje Rupert (Ruppert), gospođica -Hajnrih (Heinrich), podoficir Štekmann (Steckmann) kao registrator, stariji desetar Bui (Buhl), vojnik Bornman (Bornmann), vojnik Hen (iHaehn), vojnik šnor (Schnoor), vojnik Rajn (Rein) kao pisar, vojnik Forderer kao ordonans.

Opšte odeljenje:

major dr Droge, gospođica Vutke (Wiittke), desetar Mevs (Mows) — pisar.

Grupa za naoružanje:

kapetan Birnštintl (Birnstingl), kapetan Cumtobl (Zumtobel), vojnik Bestie kao pisar.

Grupa za transport:

kapetan Rotier (Rottler), desetar Šilajn (Schielein) kao pisar.

Grupa za tehniku:

savetnik za ratno snabdevanje dipl. inž. Hajpman (Heipmann), savetnik za ratno snabdevanje dipl. inž. Bek (Beck), inspektor za ratno snabdevanje Štih (Stych), inspektor za ratno snabdevanje Dostel, inspektor za ratno snabdevanje Vizner (Wiesner), gospođa Trebic (Trebitz), gospođica Naundorf, desetar Ševicer (Schewitzer), stariji vojnik Feterling (Vetterling), vojnik Trater kao pisar.

Odeljenje kopnene vojske:

2. **Proizvodnju i obezbeđenje svih rezervi sirovina, polufabrikata i ostalih dobara koji su važni za nemačku privredu.**

3. **Pomaganje svih onih koji su zaduženi za ponovno dovođenje u red saobraćajnih puteva, kao i priprema i sprovođenje otpreme sirovina i ostale robe.**

Osooblje za obrađivanje pitanja sirovina i minerala staviće na raspolaganje matično odeljenje sirovina, odnosno matično odeljenje minerala Wi. Rii. u OKW.

**Jačina sastava Vojnoprivrednog štaba za naročitu name-
nu »Regensburg« bilo je predviđeno:**

**General-major ili pukovnik kao šef,
Lični ađutant.**

major Hiršberg (Hirschlberg), viši građevinski saivetnik dipi. inž. Ksalner (Csallner), gospodica Hajnce (Heintze), službenik Fišer (Fischer) (prekomandovan), stariji vojnik Hilbert — pisar, desetar Tašner (Taschner) kao ordonans.

Odeljenje mornarice:

poručnik bojnog broda Krautsorfer (Krautsdorfer), gospodica Burman (Burmann), stariji vojnik Diring (Düring) kao pisar.

Odeljenje za sirovine:

Kapetan Ajks (Eix), poručnik Rajmers (Reimers), zonderfirer Em (Ehm), zonderfirer Depert (Döppert), gospodica Venk (Wenck), podoficir — narednik Haman (Hamann), referent za spoljne službe, podoficir Kibel (Kibbel) i vojnik dr Šneke (Schneeke) — statističar, podoficir Kistenmaher (Kistenmacher), vojnik Kopehele (Koppehele) — pisar, desetar Holckemper (Holzkämper) — referent za spoljne službe.
Grupa za mineralna ulja:

kapetan Šubernig (Schubarnigg), Zonderfirer Hede (Heede), inspektor za ratno snabdevanje Colen (Zohlen), stariji vojnik Bart (Barth) kao pisar.

Grupa za rudarstvo:

savetnik za ratno snabdevanje dr Ufer.

Ešalon Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka:

Podoficir-narednik Ajzinger (Eisinger), podoficir Kramer, desetar Vike (Wieke), desetar Forstner, desetar Rot (Roott), vojnik Pficner (Pfützner), desetar Vestermajer (Westermayer) (prekomandovan kod oficira za vojnu privredu Sofija), vojnik Šrotman (Strotmann), vojnik Bleš (Blösch), vojnik Fihte (Fichte), strelac Litgen (Lütgen), vojnik Duho (Ducho), vojnik Krojhvegerer (Kreuzwegerer).

Ešalon odeljenja za sirovine:

Podoficir Erhen (Ehrchen), desetar Luks (Lux), stariji vojnik Reks (Rex), vojnik Lardi (Lardy) (kod nemačkog oficira za vojnu privredu Sofija), stariji vojnik Vist (Wüst) (od matičnog odeljenja za sirovine).

Kancelarija, kuriri:

Podoficir-narednik Handrek (Handreck) desetar Vogelhuber, pisar. Kuriri: stariji desetar Buš (Busch), desetar Hertlajn (Hertlein), vojnik Armbruster, vojnik Aures i vojnik Tevesen (Thewessen).

³ i * Te dokumente redakcija nije pronašla.

Personalno odeljenje

1 oficir kao šef grupe

1 službenik više administrativne službe za blagajnika

1 službenik visoke administrativne službe za registratora:

Grupa za opite poslove

1 oficir za šefa grupe

2 oficira kao refenti.

Grupa za transport

1 oficir za šefa grupe

1 oficir za referenta.

Grupa za tehniku

1 službenik više tehničke službe za šefa grupe

2 službenika visoke tehničke službe kao saradnici.

Pomoćno vojno osoblje

3 podoficira i 14 vojnika kao pisari, telefonisti i kuriri

1 podoficir i 5 vojnika kao vozači

uz to: 2 teška kamiona

1 teški motocikl.

Jačina sastava ove tri privredne komande bila je navedena sa:

Oficiri

1 komandant

1 ađutant

1 oficir kao referent za" pitanja transporta.

Službenici

1 službenik više tehničke službe kao referent

1 službenik visoke tehničke službe kao saradnik

1 službenik srednje tehničke službe kao registarator.

Pomoćno vojno osoblje

2 podoficira kao pisari

8 vojnika kao pisari, kuriri i telefonisti

3 vojnika kao vozači, uz to:

2 srednja kamiona i

1 teški motocikl.

5

* ^{1a} ³⁰ ³¹ ³² Ispušteni tekstovi na ovim mestima se odnose na dnevne zabeleške za radni dan od 4. aprila do 31. decembra 1941. godine.

Zaključak za mesec april 1941.

Već krajem meseca aprila mogao je OKW/Wi Rii. Amt biti dostavljen izveštaj da je Vojnoprivredni štab Srbije u svemu spreman za rad i da je već u velikoj meri dejstvovao. Komanda je smeštena u zgradi bivše Komande vazduhoplovstva u Zemunu, gde je smeštena cela komanda generalnog opunomoćenog za privredu u Srbiji, jedan RLM-GL⁶ centar za vezu i centar za vezu OKH Wa.

Saradnja sa civilnim sektorom generalnog opunomoćenog za privredu u Srbiji besprekorna. Razgraničenje obostranih područja rada. Postavljanje komesarskih upravnika u srpskim fabrikama. Vrlo dragocena saradnja šefa odeljenja generalnog opunomoćenika za privredu sa referentima odeljenja za sirovine iz Vojnoprivrednog štaba Srbije.

Takođe tesna saradnja Vojnoprivrednog štaba sa RLM-GL-centrom za vezu. Stalna razmena rezultata izviđanja, utvrđivanja fabrika koja će raditi za potrebe vazduhoplovstva, time i odluka o mašinama alatljikama, koje dolaze u obzir za otpremu.

Od celokupnog odeljenja za sirovine, krajem aprila već postoje opširni rezultati izviđanja i obezbeđenja. Dejstvo pojedinih komandi za sirovine je vršeno kako sledi:

1. komanda za sirovine (konjički poručnik Behem) za VO⁷ pukovnika Venta [Wendt] krenula 7.4. iz Berlina, stigla 15. 4. u Sarajevo, 17. 4. preko Sofije u Niš, tamo početak izviđačke delatnosti najpre prema narednjima VO pukovnika Venta, posle prelaska od Vojnoprivrednog štaba Srbije u saglasnosti sa istim.
2. Komanda za sirovine (kapetan Ajks [Eix] za VO potpukovnika Faha [Fach] 11. 4. krenula iz Berlina, 14. 4. u Zagrebu, vraćena za Grac, 25. 4. u Beogradu, prelazak u Vojnoprivredni štab Srbije, ovaj daje naredbu za dejstvo.
3. Komanda za sirovine (poručnik dr inž. Deršel [Dörschel] za srednji pojas predviđena krenula iz Berlina i 19. 4. stigla u Beč, kod Vojnoprivrednog štaba Jugoslavije, i sa istim krenula 20. 4. za Beograd — Zemun, početak dejstvovanja 23. 4. u Zemunu.

Specijalna komanda Bor (kapetan dr Pok [Poock] 2. 4. kod pukovnika Venta u Sofiji, 12. 4. krenula za Niš, 14. 4. još

⁴ Reichsluftfahrtministerium-Generalleutnant (Ministarstvo Rajha za vazdušni saobraćaj — general-lajtnant)

⁷ Verbindungsoffizier (oficir za vezu)

⁹ Verovatno Krajova (u Rumuniji)

pre borbenih trupa u Boru, tamo početak delatnosti zajedno sa delovima B i E čete 13. TB.⁹ U Boru nastojanja da se dobave potrebne mašine i otklone transportne teškoće.¹⁰ Odeljenje za rudarstvo određeno za VO pukovnika Venta 17. 4. u Nišu, 21. 4. dejstvuje na području oko Skoplja, tamo izviđanje i obezbeđenje svih važnih rudnika uz pomoć delova B-čete 6. TB. Na području koje su zauzeli Bugari najteže okolnosti.

Specijalna grupa za duvan (major Rene [Renz], određena za VO pukovnika Venta, stiže 21. 4. u Niš, otuda ide za Skoplje. Pregovori majora Renca sa višim savetnikom Šonakerom [Schonacker] (RWM),¹¹ savetovanja u Beogradu i Sofiji, izveštaj 30. 4. kod pukovnika Braumilera. Poručnik bojnog broda dr Niče [Nische] prekomandovan za Niš da bi pomogao dvojici stručnjaka za duvan, koji su mobilisani kao redovi.

Specijalna grupa za duvan (poručnik Blunk [Blunck], određena za VO potpukovnika Faha, krenula 20. 4. iz Berlina, stigla 22. 4. u Grac, 25. 4. prelaz u Vojnoprivredni štab Srbije, odeljenje za sirovine.

Specijalna grupa za duvan (poručnik Vajs [Weis]), predviđena za srednji pojas, stigla 21. 4. u Beč, 27. 4. kod WO¹² u Zagreb, tamo dejstvuje, naređenja prima od Vojnoprivrednog štaba Srbije, odeljenja za duvan, rukovodilac major Rene.

Odeljenje za mineralna ulja (kapetan Šubernig [Schubernigg]), predviđeno za VO pukovnika Venta, 8. 4. krenulo iz Berlina, 11.4. stiglo u Maribor kod potpukovnika Faha, tamo privremeno dejstvuje, 2. 5. prelaz u Vojnoprivredni štab Srbije.

Usled sistematskog razaranja železničkih mostova železnički saobraćaj je prolazno bio zaustavljen. Krajem aprila je skoro na svim glavnim prugama bivše jugoslovenske države proradio. Železnički most Beograd — Zemun preko Save se nalazi u izgradnji, veza Zagreb — Grac preko zaobilazne pruge Frieda — Radkersburg — Spielfeld. Nadziranje železničkog saobraćaja u rukama FBD-1¹³ Beograd. Prevoz komandnih pošiljki moguć samo uz putnike.

Video:

Braumiler,
Pukovnik, šef

Vojnoprivrednog štaba Jugostoka

¹⁴

dr Doogs

kapetan i adutant

⁹ Technischebatalion

¹⁰ Vidi dok. br. 2.

¹¹ Reichwirtschaftsministerium (Ministarstvo privrede Rajha)

¹² Wehrwirtschaftsoffizier (vojnoprivredni oficir)

¹³ Feldeisenbahndirektion (Vojnoželeznička direkcija)

Do kraja maja podneti su izveštaji o izviđanju 26 fabrika, za daljnjih 9 početkom juna, time je uglavnom završeno izviđanje fabrika koje dolaze u obzir za proizvodnju za potrebe Vermahta. Vojnotehnički zavod Kragujevac, zavod eksploziva i baruta u Obiličevu i Ravnjaku, zavod u čačku, Vistad-konzern sa proizvodnim pogonima u Valjevu, Višegradu, Bariču kod Obrenovca. Vazduhoplovna industrija, izgrađena poslednjih godina, sa državnom fabrikom aviona Kraljevo, firmama Ikarus, Zemun, Rogožarski u Beogradu-Zemunu, Rakovici kod Beograda, Philips-Radić u Pančevu, Teleoptik u Zemunu, Nestor A. G.¹⁴ i Mikron u Beogradu.

Data porudžbina od 140 do 240 hiljada komada vremenskih upaljača za barut od nemačkih fabrika A. G. oružja i mašinogradnje »Herman Gering« u saradnji sa firmom Spartalj. Data porudžbina za isporuku limova, gvožđa za armirani beton i građevinski materijal za železnicu u visini od RM¹⁷ 825.000.— Srpskoj industriji za rudarstvo i topionice A. G. »Sartid« u Smederevu. Porudžbine OKH, Wa¹⁸ za isporuku koža i tekstila date su raznim firmama u ukupnoj vrednosti od oko 6 miliona RM.

RdL¹⁹ i Ob. d. L.²⁰ rezervisali su firme Ikarus i Rogožarski za proizvodnju pojedinačnih delova za avion tipa Me²¹ 109.

Fabrika motora Rakovica predviđena za proizvodnju pojedinačnih delova Jumo²² 211.

Firme Teleoptik u Zemunu, Nestor i Mikron u Beogradu potpuno iskorišćene za proizvodnju pojedinačnih delova i opravku veštačkih horizonata.

Takođe se održava stalna saradnja sa centrom za vezu OKH/Wa, šef pukovnik Sturm, [Sturm] Wa, Prüf²³ IV i štabovima za izviđanje (oko 30 oficira i službenika). Priprema otpreme visokokvalitetnih mašina koje su kritične po dolasku kolona za evakuaciju.

Tehnika naoružanja armije traži dodeljivanje sledećih fabrika u Srbiji:

1. Radionicu za opravke Spartalj, Beograd

¹⁵ Ispuštene dve nečitljive reči dopisane rukom.

¹⁶ Aktiengesellschaft (akcionarsko društvo)

¹⁷ Reichsmark (marka — novčanica za vreme Trećeg Rajha)

¹⁸ Oberkommando des Heers (Werwaltungssamt (Komanda kopnene vojske (administrativna uprava)

¹⁹ Reichsmimister der Luftfahrt (ministar za vazdušni saobraćaj).

²⁰ Oberbefehlshaber der Luftwaffe (vrhovni komandant vazduhoplovstva)

²¹ Messerschmidt (meseršmit)

²² Junkersmottore

²³ Waffenaamt »Prüfung« (Odelj. za ispitivanje naoružanja).

2. Vistad Višegradska industrija, Valjevo
3. Zavode Kragujevac
4. Fabriku oružja i municije, Užice
5. Državnu fabriku gas-maski, Ravnjak kod Kruševca
6. Fabriku vagona A. G. Kragujevac
7. Zavode gas-maski u Obiličevu.

Osim toga, postoji interesovanje i za fabrike koje leže u Hrvatskoj:

1. Vistad Višegradska industrija, Višegrad
2. Zavode Sarajevo
3. Pirotehniku, Sarajevo
4. Zavod municije, Vogošće kod Sarajeva
5. Jugočelik A. G., Ilijaš
6. Fabriku vagona, mašina i mostogradnje A. G., Slav Brod.

Tehnika naoružanja za vazduhoplovstvo zatražila je na upravljanje sledeće firme:

- I. Fabrike za industriju čelika:

1. Ikarus A. G., Zemun
2. Rogožarski A. G., Beograd
3. Državna fabrika aviona, Kraljevo
4. Zmaj, Petrović & Šterić A. G., Zemun.

Fabrike za proizvodnju motora i delova:

1. Industrija motora A. G., Rakovica
2. Jasenica A. G., Palanka
3. Remontna radionica Spartalj, Beograd.

Fabrike za proizvodnju uređaja:

8. Teleoptik A. G., Zemun
9. Mikron, Beograd
10. Nestor A. G., Beograd.

- II. Zatim vazduhoplovstvo ima interesovanje još za niže navedene fabrike koje leže u Hrvatskoj:

1. Remontni zavod za motore Avia, Sarajevo
2. Knebel & Ditrich, Indija.

Tehnika naoružanja za mornaricu podnela je zahtev za dodeljivanje sledećih firmi:

1. Srpsko brodarsko društvo, Beograd
2. Rečno brodarstvo Kraljevine Jugoslavije, Beograd
3. Srpska industrija rudarstva i topionice Sartid, Smederevo
4. Ferenbah, brodogradilište u Pančevu
5. Fabrika Gođevac A. G., Beograd (radio-uređaji)

6. Jugoslovenska Standard-elektrana A. G., Beograd
7. »Filips«, jugoslovensko akcionarsko društvo, Beograd

U saglasnosti sa generalnim opunomoćenikom za privredu u Srbiji uzeto je u razmatranje da se Zavod Kragujevac stavi pod upravu Fabrika »Herman Gering« i da se ovaj zavod postavi kao pokrovitelj za sve pogone koji proizvode municiju u Srbiji.

Otprema mašina sa srpske teritorije još nije mogla da se izvrši, pošto su sve fabrike, koje raspolažu modernim masinskim parkom, predviđene da proizvode delove za Vermaht.

Odeljenje mornarice u maju vrši čitav niz ispitivanja brodogradilišta, no do sada još nisu izvršene porudžbine od nemačke mornarice. U Srbiji ne postoji pomoćna industrija za brodogradnju, čeličane, fabrike za teške odlivke i oklopne ploče, samo zavod u Kragujevcu dolazi u obzir za proizvodnju odlivaka, čeonih štiteva i lafeta. Osim toga, ispitane su firme koje proizvode delove i proizvode za sredstva veze, plasiranje porudžbina mornarice takođe još nije usledilo. Najpogodniji za proizvodnju radio-predajnika su Zavod čačak, mornarica još nije plasirala svoje porudžbine.

U toku meseca maja je saobraćaj i na najvećem delu sporednih pruga, posle otklanjanja razaranja, ponovo uspostavljen. Privremeni zastoji u prevozu robe na ranžirnim stanicama su otklonjeni. Izgradnja razorenih mostova je nastavljena.

Posle otklanjanja smetnji, rečni saobraćaj se u punom obimu odvijao. Celokupan park rečnog brodarstva, koji je Vermaht zaplenio od Jugoslavije, stavljen je u rad, osim onog dela koji je oštećen. Zahtevi Vermahta i privrede u pogledu broskog prostora mogli su bez smetnji da se ispune.

Pošto je celokupan sastav privatnih motornih vozila u Srbiji za vreme borbi od vojnih snaga skoro u celosti zaplenjen ili ponet, oseća se veliki nedostatak u vozilima u srpskoj privredi. Tako su u hitnim slučajevima za privredne transporte morala da se upotrebe vozila Vermahta.

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Srbije

dr Doogs
kapetan i adutant

Zaključak za mesec juni 1941.

Početak meseca juna završeno je izviđanje najvažnijih vojnoprivrednih fabrika. Time postoji dokumentacija koja je potrebna za davanje porudžbina, tako da sada treba sačekati samo odluku OKW/WA o pitanju rezervisanja fabrika, kako bi potom mogla da se donese odluka o daljem iskorišćenju neophodnih mašina i stručne radne snage, koje postoje u ovim fabrikama.

U junu je ukupno 19 firmi ispitano, tako da je do kraja juna poslato OKW/Wi. Rii. Amt ukupno 45 izveštaja o izviđanju. Na osnovu već datih porudžbina ili takvih koje sigurno stoje u izgledu, tehničari naoružanja armije dodeljeno je 6 fabrika a tehničari naoružanja vazduhoplovstva 7 fabrika.

Porudžbine koje je OKH, V. A.²⁵ dala dostigle su iznos od 8,375.000.— RM, od čega je trećina već mogla da se isporučiti. Ovo obuhvata tekstil, dok su sve porudžbine za kožne proizvode, koje do sredine juna nisu realizovane, povučene. Kožne rezerve koje još postoje u Srbiji vrlo su neznatne, tako da će se ubuduće u Rajh isporučivati samo sirove kože.

Proizvodnja Fabrika aviona iz Viner-Nojštata u fabrici Ikarus i zemunskoj fabrici Rogožarski počela je u junu sa remontnim radovima. U beogradskoj fabrici firme Rogožarski, kao i kod firme Znain takođe su plasirane porudžbine za subisporuke fabrike aviona iz Viner-Nojštata, zatim subisporuke za fabriku aviona u Kraljevu.

Počela je sa radom i fabrika motora u Rakovici. Firma Mikron počela je sa proizvodnjom uređaja za bacanje bombi, dok proizvodnju veštačkih horizonata vrši firma Teleoptik i firma Nestor.

Slobodni kapaciteti postoje još u dovoljnoj meri, naročito u Zavodu Kragujevac, u fabrikama Vistad-koncerna, u Užicu, u Užičkoj fabrici oružja i municije i kod firme »Sartid A. G.«.

Brodogradilišta na teritoriji Srbije i Hrvatske su manja postrojenja, tehnički nisu dobro opremljena, za veće gradnje nisu podesna.

Za proizvodnju radio-otpremnika i prijemnika postoje na srpskoj teritoriji samo firme »Jugo-Filips A. G.« i firma Godevac. Proizvodnja u zavodu u čačku nije moguća usled nedostatka radnika. Lafete i cevi bi se mogli proizvoditi u zavodu u Kragujevcu, kvalitetni čelici, oklopne ploče manjih dimenzija kod firme »Jugočelik A. G.« u Zenici, proizvodnja kablova

²⁵ Oberkommando des Heeres (Versorgungsamt (Komanda kopnene vojske) Uprava za snabdevanje

sa gumenom oblogom bila bi moguća u fabrici šlepova u Novom Sadu.

Pošto izveštaji fabrika o postojećim sirovinama ne daju jasan pregled, Namerava se da se kod srpskih vlasti osnuje jedno centralno mesto za eksploataciju tekstilne i kožne industrije, za gvožđe i metal, kao i za herniju. Sigurno je samo to da su postojeće rezerve sirovina i polufabrikata neznatne, tako da bi se pri davanju porudžbina iz Rajha za srpsku teritoriju istovremeno morao staviti na raspolaganje i potreban materijal. Jedina valjaonica firme Sartid A. G., koja leži u Srbiji, ne raspolaže sa fero-manganom, a doprema 20 tona iz Gornje Šlezije, koju je Rajh dodelio, nailazi na transportne poteškoće. Doprema istog je vrlo hitna, pošto se u protivnome mora gasiti Martinova peć.

Snabdevanje fabrika proizvodima mineralnih ulja vrši se iz rezervi koje je Vermaht zaplenio.

Snabdevanje električnom energijom i ugljem ne pričinjava fabrikama poteškoće.

Do kraja juna otpremljeno je od sirovina sa srpske teritorije okruglo 40.000 tona gvođenih ruda, 8.000 tona nemetala, 4.000 tona tekstilnih sirovina, 1.000 tona boksita i 3.000 tona hemijskih sirovina (kaučuk, ulje, masti, smole).

Oficir za vezu opunomoćenika za obuhvatanje starog gvožđa i starih metala počeo je sa radom.

Za prikupljanje proizvodnih sredstava, 1. maja je 333. kolona za prikupljanje stavljena u pokret iz Francuske za Vojno-privredni štab. Sastav: 1 oficir, 4 podoficira, 28 vojnika. Kao pomoć ovoj koloni, 17. 6. je od OKW dodeljena II ekipa za prikupljanje pod komandom sonderfirera Kelera [Kelher]. Sastav: 1 sonderfirer, 3 podoficira, 21 vojnik. Osim toga, 19. 6. 41. od OKW i I ekipa za prikupljanje pod vodstvom sonderfirera Ritera [Ritter]. Sastav: 1 sonderfirer, 2 podoficira, 21 vojnika.

333. kolona za prikupljanje dejstvuje zajedno sa I i II ekipom za prikupljanje u Zelezničko-remontnom zavodu Kraljevo. Otpremljen je 31 vagon sa mašinama alatljikama. Sa teretne stanice Beograd upućena su 4 vagona sa mašinama alatljikama i delovima mašina, kao ratni plen, u sabirno mesto OKW.

Situacija sa radnom snagom je u junu bila zadovoljavajuća. Fabrikama je stajalo dovoljno radne snage na raspolaganju. Počelo je vrbovanje radnika za Rajh, stavljen je u pokret prvi transport. Pri tome treba konstatovati da se srpskom kvalifikovanom radniku ni izdaleka ne mogu postaviti isti zahtevi kao jednom nemačkom radniku. Njegova radna sposobnost odgovara od prilike 50% od one jednog nemačkog radnika.

Situacija u saobraćaju. Potreba železnice za vagonima se povećava. Povremeno se pojavio nedostatak u vagonima, koji se svodi na poteškoće u pogonima i u osoblju. Povećane potrebe u brodskom prostoru mogle su da se zadovolje. — Preko miniranih mostova moglo se prelaziti usled niskog vodostaja. U srpskoj privredi je postojao veliki nedostatak u motornim vozilima.

Eksplozija dinamita, koji je bio uskladišten u citadeli u Smederevu, jako je razorio mesto. No preduzeća, važna za vojnu privredu, nisu oštećena. Jedna daljna eksplozija u fabrici Valjevo od firme Vistad A. G., gde se nalazilo skladište ratnog plena, prouzrokovala je takođe materijalnu štetu; no nije ometan početak rada ove fabrike.

dr Doogs
kapetan i adutant

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojno-privrednog štaba Jugoistoka

26

J\

Zaključak za mesec juli 1941.

Od početka jula u Srbiji se primećuju nemiri, verovatno izazvani komunističkim elementima, koji su se uprkos najoštrijim kontramarama stalno povećavali. Posledica toga bile su diverzije na železničkim mostovima i tunelima, napadi na železničke kompozicije od naoružanih bandi, prepadi na pripadnike Vermahta iz zasede, razaranja pogonskih radionica, podmetanje požara u sedlari zavoda u Kragujevcu. U pojedinim delovima Srbije jako je ugrožen saobraćaj i proizvodnja.

Zato je rađeno na izgradnji i podizanju fabričkih zaštita za fabrike koje rade za potrebe armije preko Fabrika »Herman Gering« i za fabrike koje rade za potrebe vazduhoplovstva iz sopstvenih snaga.

U julu je izvidano daljnjih 8 fabrika, tako da time postoje ukupno 53 izveštaja o izvidanju. Time su ispitane sve fabrike koje dolaze u obzir za proizvodnju za Vermaht.

Vojnotehnički zavod u Kragujevcu, u kome je ranije bilo zaposleno do 7.000 radnika, dosada je mogao zaposliti samo 1.400 radnika na radovima raščišćavanja i pripremanja. Pošto će i kod početka proizvodnje sa dosada primljenim porudžbinama moći da se zaposle 800 produktivno zaposlenih radnika, bilo bi korisno ako bi se od proizvodnje u zavodu uopšte odu-

stalo i ove male porudžbine se dale drugim fabrikama. Uz to dolazi još i nedostatak upotrebljivog alata i šablona, loše, raspoloženje radnika i nedovoljna radna produktivnost srpskih kvalifikovanih radnika uopšte, zatim izvestan pasivan otpor starih šefova odeljenja u fabrici. Podmetanje požara u sedlarnici pokazalo je prelazak političke zategnutosti u Srbiji na sam zavod. Zato izgleda svrsishodno da se zavod isprazni i da se postojeće mašine postave kao pojačanje proizvodnih kapaciteta u nemačkim fabrikama naoružanja.

U Državnoj fabrici u Ravnjaku kod Kruševca treba da se pusti u rad fabrika gas-maski od firme »Auergezelshaft« [Auer-gesellschaft] iz Berlina, pri čemu se predviđa proizvodnja od mesečno 20.000 komada gas-maski 38 i 100.000 komada »F. E. 41«.¹⁷

Fabrika trolila Barič dalje je izgrađena od firme Vajsner iz Kelna [Weissner, Köln] i ista treba da počne proizvodnju pod komesarskim nadzorom predstavnika fabrike oružja i mašina »Rajhsverke Herman Gering« u septembru mesecu.

Kod valjaonice Sartid A. G. krajem meseca je bilo još porudžbina u visini od oko 1,5 miliona RM, koje su se uglavnom odnosile na tehniku naoružanja armije i organizaciju Tot.

Fabrika Ikarus, Zemun, koja je iznajmljena od fabrike aviona iz Viner Nojštata, izrađivala je pojedinačne delove za avione tipa »Me 109« i ova fabrika je sa svoje strane dala subporudžbine Fabrici aviona Rogožarski, Beograd. Ova poslednja je opet sa druge strane dobila porudžbine za subisporuke od firme Dornier za uređaje za bacanje bombi kod tipa aviona »Do 217«, dok je u ogranku ove firme u Zemunu fabrika aviona iz Viner Nojštata primila u toku ovog meseca nemačke borbene avione na opravku.

Fabrika aviona Kraljevo, koju je iznajmila firma Dornier, ponovo je podignuta i počela, je sa proizvodnjom pet aviona tipa »Do 14«, koje je još jugoslovensko vazduhoplovstvo pre izbijanja rata poručilo.

Fabrika motora Rakovica, sa osobljem od 600 ljudi, radila je na završavanju 20 motora Gneme-rene [»Gnôme-Rhône«] 14 N« i delovima za »Junpo 211«. Fabrika uređaja Teleoptik, Nestor i Mikron dobile su od firme Askania porudžbine za opravke i delimične isporuke za veštačke horizonte, a Mikron, osim toga, i porudžbinu za izradu uređaja za izbacivanje bombi.

Firma Beo-Metal, Beograd dobila je porudžbinu na 5 miliona mitraljeskih karika za redenike od čelika za rumunsko vazduhoplovstvo.

¹⁷ Verovatno tip gas-maske

Firma Knebl & Ditrih, Indija, radila je na proizvodnji padobrana, letaćkih kombinezona i kožnih kaputa. Protivvrednost za ove porudžbine iznosila je oko 1 1/4 miliona RM.

Centar za rukovođenje tekstilnom, kožnom industrijom, industrijom gvožđa i metala, kao i hemikalijama, koji je organizovan pri srpskim vlastima, počeo je sa svojom delatnošću. Pokazalo se da su rezerve u sirovinama vrlo oskudne, tako da se materijal, koji je potreban prema porudžbinama za Vermaht, mora dopreмати iz Rajha.

Snabdevanje fabrika proizvodima *mineralnih ulja* vršeno je u okviru raspodele mineralnih ulja na osnovu utvrđenih kontingenata iz postojećih rezervi, od kojih je Vermaht već prema potrebi dodeljivao izvesne količine.

Električne struje i uglja bilo je dosada za izvršenje dosada datih porudžbina dovoljno, uprkos tome što je doprema uglja bila ometana usled nedostatka transportnog prostora.

Proizvodnja sirovina, odn. prerada sirovina iznosila je u julu:

olovnog metala	1.531 tonu
olovnog koncentrata	4.025 tona
cinkovog koncentrata	2.794 tona
bakarnog koncentrata	60 tona
koncentrata pirita	8.798 tona
srebra	7 tona
zlata	7 kg
rude antimona	3.462 tone
metala antimona	165 tona
gvozdene rude	2.658 tona.

Otprema sirovina iznosila je oko 7.800 tona, od toga je najveći deo nemetala, čelika i gvožđa, kamenja i zemlje.

Rudnik bakra u Boru otpremio je oko 4.000 tona bakra, firma Rohstoff-Handels gesellschaft [Rohstoff-Handelsgesellschaft] m. b. H., Berlin-Mariendorf, 52 vagona sa sirovinama i privrednim dobrima, koja su stajala na železnici, 40 vagona nestala su usled nepouzdanosti srpskih železničkih vlasti, a drugi deo je opljačkan.

Oficir za vezu opunomoćenika za prikupljanje starog gvožđa i starih metala utovario je i otpremio u mesecu julu, uz pomoć jedne radne organizacije Rajhsdojčera, 23 tone starog bakra, 377 tona starog mesinga i 361 tonu starog gvožđa. Iz skladišta u čačku utovareno je 8 vagona sa mašinama alatijkama i otpremljeno za Nemačku, 2 vagona sa mašinama alat-

ljikama stavljena su na raspolaganje za uređenje aerodromskih radionica na aerodromu Zemun.

U državnim fabrikama baruta Obilićevo i Ravnjak pripremljeno je 60 vagona upotrebljivih mašina i materijala za otpremu.

Radnika je bilo dovoljno na raspolaganju, njihov učinak ni u kom slučaju ne odgovara nemačkim zahtevima o pitanju kvaliteta. Bolja radna snaga je, usled stalne nezaposlenosti, delimično otišla da bi se zaposlila u poljoprivredi ili u trgovini. Akcijama vrbovanja dosada je 17.000 radnika iz Srbije poslato u Rajh.

Sastav vagona na srpskoj teritoriji se pogoršao, dok je potreba rasla. Komunističkim sabotazama na železničkim mostovima i ostalim železničkim postrojenjima prolazno je došlo do prekida, tako da su se srpska zaštita železnica i nemačka patrolna služba na železnici morale pojačati.

Zahtevi za rečnim brodarstvom su se povećali zbog početka žetve i povećane otpreme ruda. Dodeljivanjem 32 šlepa iz Rajha potreba za brodskim prostorom je uglavnom mogla biti zadovoljena. Da bi se ublažio nedostatak u motornim vozilima u Srbiji, u Beogradu je firma Senker i komp. [Schenker und co] formirala dežurnu službu kola. Okruglo 80% ovih vozila stalno je radilo za transporte okupatorskih trupa.

dr Doogs
kapetan i ađutant

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

Zaključak za mesec avgust 1941.

Nemiri na srpskoj teritoriji razvili su se u mesecu avgustu u organizovan ustanički pokret, čija je posledica partizanski rat, koji se sve više širio, i dopveo do znatnog ometanja saobraćaja na putevima i delimičnog prekida telefonskih linija i železničkog saobraćaja. Privredna razaranja su bila obimna.

Porudžbine Vermahta date i stavljene u zadatak *Vojnotehničkom zavodu Kragujevac* su povučene i počela je evakuacija istog.

Povučene su i porudžbine za vremenske upaljače za barut S/30, date fabrikama *Valjevo* i firmi *Vistad A. G., Višegrad*,

kao i firmi *Spartalj, Beograd*, jer se smanjena potreba za njima može pokriti i bez uključivanja srpskih kapaciteta.

Odustalo se od stavljanja u rad *Državne fabrike gas-maski, Ravnjak*, pošto se pri detaljnijem pregledu postojećih uređaja konstatovalo da isti nisu dovoljni za proizvodnju nemačkih gas-maski. I ova fabrika će sada biti demontirana. U fabrikama koje rade za potrebe RdL i ObdL, i koje u većini slučajeva leže na području oko Beograda i koje zato nisu direktno pogođene nemirima, proizvodnja je tekla nesmetano.

Zbog nereda, proizvodnja sirovina u avgustu mesecu se smanjila. Naročito su rudnici antimona zaustavili rad zbog zauzimanja od ustanika. Po nalogu RLM, »Jugoistočna Evropa« [Südost-Europa] je zaključila ugovore sa srpskom vladom, prema kojima će celokupna srpska proizvodnja gajenja svilenih buba biti rukovođena i iskorišćena od iste. U dvema predionicama u Banatu, koje je kupila firma Miteloidje Špinnite [die Mitteldeutsche Spinnhütte] G. m. b. H., čaure će se prestići. Zbog nemira, srpski rudnici su za 2/3 zaustavili rad. Zato je proizvodnja uglja od 95.000 tona u julu spala na 20.000 tona. Zato je opšta situacija u snabdevanju ugljem postala vrlo ozbiljna, pošto ne postoje više veće zalihe.

Firma »Rohstoffgesellschaft m. b. H.«, otpremila je iz obezbeđenih količina još samo 183 tone nemetala, 38 tona hemijskih sirovina, 36 tona industrijskih ulja i masti, 18 tona tekstilnih sirovina, kao i 316 tona ruda hroma. Iz proizvodnje rudnika Trepča otpremljeno je 1.040 tona olovnog koncentrata, 1.480 tona cinkovog koncentrata i 2.643 tone sirovog olova.

Oficir za vezu opunomoćenika za staro gvožđe i stare metale utovario je do kraja avgusta ukupno 2.210 tona starog gvožđa, odn. starih metala.

Iz *Zavoda.čaćak* otpremljena su 22 vagona mašina alatljika i alata, iz zavoda za proizvodnju baruta i eksploziva Obilićevo i Ravnjak otpremljeno je 154 vagona mašina i materijala.

Raspoloženje radništva je jako pod uticajem nemira, koji se šire. Uzimajući u obzir pretnje merama terora i delimično nedovoljno snabdevanje životnim namirnicama, sve veći broj radnika ne dolazi na svoja radna mesta.

U Rajh je otpremljeno do kraja avgusta sa srpske teritorije 22.600 radnika, od toga 17.800 muškaraca i 4.800 žena. Akcija evakuacije iz *Zavoda Kragujevac* dosada nije imala željeni uspeh.

Na železnicu su u povećanoj meri vršeni atentati na kompozicije i železnička postrojenja, koji su dovodili do ometanja saobraćaja i prekida mnogobrojnih železničkih linija. I železnička veza za Grčku i Bugarsku je povremeno bila u prekidu.

Usled ubrzane otpreme žita iz Banata došlo je kod rečnog brodarstva do poteškoća u pribavljanju dovoljnog brodkog prostora za transporte ruda. Saobraćaj na Savi je morao biti zaustavljen usled nemira.

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

dr Doogs
kapetan i adutant

29

Zaključak za mesec septembar 1941.

Ustanički pokret na srpskom području je u septembru dalje jačao i proširio se skoro na celu zemlju. Vojne snage koje stoje na raspolaganju nisu bile dovoljne da bi se pokret ustanka trajno mogao ugušiti. Bande su nastupale dobro naoružane, u manjim grupama, ali i sa većim snagama, iznenada su napadale naselja, ulice i železničke pruge, koje su razarale, da bi se pri dejstvu lovačkih grupa, koje su uglavnom stajale na raspolaganju — povukle na neprohodno područje, gde ne mogu biti uhvaćene.

Zato je postavljen opunomoćeni komandant u Srbiji (komandant XVIII A. K.) i na njega je preneti sva policijska vlast. Da bi se barem za najvažnije zadatke raspolagalo izvesnim borbenim snagama, trupa je morala da se konceftriše. Istočni i jugoistočni deo Srbije, naročito područje oko Čačka, Užica i područja južno od Šapca, najpre su napušteni. Pri tome su znatne rezerve pešadijske municije, koje su bile uskladištene u fabrici municije i oružja u Užicu, pale u ruke ustanika. Vojna zaštita je morala da se svede na dunavsku plovidbu, rudnik bakra Bor, na dve glavne železničke pruge prema jugu i na sam Beograd.

Za zaštitu dunavske plovidbe moralo je da se evakuiše stanovništvo naseljeno kod Gvozdenih vrata, a sam Kazan da se zaštiti žičanom preprekom i da se postave dva naoružana rumunska motorna čamca i dve jedinice mađarske dunavske flotile, kao i četiri čamca iz Mađarske dunavske flotile.

Proizvodnja je imala sledeće stanje:

Fabrike za potrebe suvozemne vojske: Fabrika Valjevo od firme »Vistad A. G.«, koja je predviđena za proizvodnju upaljača, leži neposredno uz evakuisanu, glavnu ustaničku teritoriju, železnički saobraćaj je skoro stalno u prekidu. Doprema materijala, pogonskih sredstava, naročito uglja, i životnih namirnica za zaposlene je skoro nemoguća.

Fabrika Barič od firme »Vistad A. G.«, čiji se pogon dinamita nalazi u izgradnji za proizvodnju trotila, u više navrata je napadnuta od bandi. Istu je moglo da zaštiti samo 36 ljudi koji sačinjavaju fabričku zaštitu, jer vojske nije bilo na raspolaganju.

Fabrike koje rade za potrebe vazduhoplovstva: ,

U fabrici aviona Kraljevo, koja takođe leži na ivici glavne ustaničke teritorije, svi radnici su uhapšeni zbog sumnje u sabotazu. Nemačka uprava, zajedno sa ostalim Nemcima iz Rajha, evakuisana je avionom.

Ostale fabrike na području oko Beograda i Zemuna, koje rade za potrebe vazduhoplovstva, nisu bile ugrožene od ustanika.

Firma Rogožarski u Beogradu-Zemunu dobila je dodatne subporudžbine od fabrika aviona u Viner Najštatu za Me 109 a drveni pogon iste fabrike zaposlen je porudžbinama nameštaja za Upravu snabdevanja Vermahta, *fabrika aviona Zmaj* u Zemunu treba da izrađuje predgrejače.

Firma Spartalj u Beogradu predviđena je za proizvodnju zavrtnja za cevovode pod velikim pritiskom za prototipove borbenih aviona, a kao subliferant firme Šuster, Beč [Schuster, Wien].

Ostale fabrike: U Kruševcu su napadi ustanika samo na taj način mogli da se odbiju što su I i II ekipa za izvlačenje, koje su tamo smeštene, upotrebljene za odbranu. Jedan čovek iz I ekipe za izvlačenje, vodnik Oto Henike, pri tome je poginuo. Zavodi Obilićevo i Ravnjak, koji leže kod Kruševca, gde je evakuacija bila u toku, prolazno su zauzeti od ustanika, koji se i sada nalaze u neposrednoj blizini istih. Ove fabrike su delimično opljačkane od ustanika, pri čemu i sav alat za spasavanje, vlasništvo II ekipe, odnet. Evakuacija mašina, koja je trenutno zaustavljena, zavisi od daljeg razvoja situacije.

Vojnotehnički zavod Kragujevac okružen je od ustanika, železnički saobraćaj i telefonske linije za Kragujevac su u prekidu.

Proizvodnja sirovina dostigla je u mesecu septembru u Srbiji okruglo 3900 tona olovnog koncentrata, 2600 tona cinkovog koncentrata, 8400 tona pirita i 1900 tona rude gvožđa, zatim manje količine bakarnih koncentrata, cementnog bakra i srebra.

Rudnik bakra Bor ometan je poduhvatima bandi u daljoj okolini jako u doturu mašina i materijala koji su potrebni za njegovu izgradnju. Uprkos tome, radovi ponovne izgradnje dobro napreduju. Na izgradnji železnice vršeni su radovi otkopa i proizvodnje. Posle razaranja telefonskih linija, veza je

morala da se održava putem radiograma i kuririma, koji su putovali brodom ili železnicom. Rađeno je na izgradnji aerodroma u Boru.

Rudnik i topionica olova i cinka Trepča, koji stoji pod upravom komesara, pokazao je — u odnosu na prethodne mesece — normalnu proizvodnju u rudniku Stari Trg, dok je proizvodnja u rudniku Kopaonik jako ometana usled nestašice vagona. I proizvodnja topionice je, usled nedostatka hlora, bila jako smanjena, proizvodnja rafiniranog olova se smanjila od 1531 tone u julu na 529 tona u avgustu. Na žičaru je izvršeno više atentata dinamitom, no štete koje su nastale mogle su da se otklone u kratkom periodu.

Manji pogoni rudnika metala su svi, više ili manje, napadani od bandi i u više slučajeva su pretrpeli velike štete.

Usled mnogobrojnih razaranja od strane bandi, snabdevanje energijom i ugljem je bilo nedovoljno. Vazdušni dalekovodi su prekinuti. Sopstvena proizvodnja u septembru iznosila je maksimalno 25.000 tona kamenog i mrkog uglja i 24.000 tona lignita. Fabrike koje rade po porudžbinama Vermahta, u većini slučajeva rade sa postojećim rezervama uglja.

I transport sirovina je jako trpeo usled stalnih prekida pruga koje su izvršili ustanici, samo znatno pojačanom zaštitom železnice može da se očekuje poboljšanje.

Transport iz državnih zavoda baruta i dinamita Obilićevo i Ravnjak, kao i iz zavoda Kragujevac morao je da se prekine zbog nereda.

Situacija sa radnom snagom se pogoršala usled terora ustanika protiv onih koji su voljni za rad. Raspoloženje radnika se pogoršalo i usled nedovoljnog snabdevanja životnim namirnicama. U Rajh je otpremljeno oko 3.000 poljoprivrednih i zanatskih radnika, čime se ukupan broj do sada otpremljene radne snage popeo na oko 26.000.

dr Doogš
kapetan i ađutant

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

Zaključak za mesec oktobar 1941.

Ustanički pokret na srpskoj teritoriji u mesecu oktobru se nije proširio u svojim dejstvima. Jače obezbeđenje najvaž-

njih železničkih pruga je dozvoljavalo da se nastavi otprema mašina alatijika i fabričkih uređaja iz zavoda u Kragujevcu, kao i iz zavoda Obilićevo i Ravnjak ad strane 333. kolone za evakuaciju, kao i OKW/I i II grupe za evakuaciju. Za vojnoprivrednu proizvodnju, sada kao i pre, dolaze u obzir samo fabrike koje leže na području oko Beograda i koje uglavnom rade za potrebe avijacije.

Pregled nad vojnoprivrednim fabrikama u Srbiji daje za mesec oktobar sledeću sliku:

1. *Zavod Kragujevac.* Porudžbina za vremenske upaljače povučena. Porudžbine za odeću, tovarna sedla, uzde i zaprežni pribor, šinske čivije su isporučene. Fabrika se po naredbi OKW/Wi. Rii. Amt evakuise.

2. *Fabrika »Vistad«, Valjevo.* Povučene su porudžbine za vremenske upaljače. Mašine alatljike, koje su hitno potrebne u Nemačkoj, biće otpremljene.

3. *Fabrika »Vistad«, Barič.* Unutrašnja izgradnja ove fabrike za proizvodnju trotila obezbedena je ekipom za fabričku zaštitu, mađarskom topovnjačom koja je usidrena u blizini fabrike na Savi i pešadijskim patrolama. U dogledno vreme može se očekivati puštanje u rad ove fabrike.

4. *Zavod čačak* evakuisan.

5. *Državni zavod baruta i dinamita Ravnjak* kod Kruševca i

6. *Državni zavod baruta i dinamita Obilićevo kod Kruševca.* Celokupni fabrički uređaji će biti otpremljeni. Radovi na evakuaciji prekidani su napadima ustanika i prolaznim zauzimanjem od strane istih.

7. *Vojnotehnički zavod Lazarevac kod Vreoca.* Ova fabrika azota, koja se nalazi u izgradnji, verovatno će biti evakuisana.

8. *Fabrika oružja i municije Užice.* Fabrika trenutno u rukama ustanika.

9. *Industrija motora Rakovica kod Beograda.* Fabrika trenutno radi sa 775 službenika i radnika. Njom rukovodi »Junkers-koncern«.

10. *Fabrika Ikarus, Zemun (Hrvatska).* Fabrika je ogranak Fabrike aviona u Viner Nojštatu, radi sa 810 službenika i radnika. Proizvodnja delova za »Me 109«.

11. *»Zmaj«, Petrović & Sterić A. G., Zemun (Hrvatska).* Uprava od firme Eberspeher, Esslingen [Eberspaecher, Esslingen]. Početak rada verovatno početkom decembra. Proizvodnja kućišta, uređaja za pogon vozila i predgrejača.

12. *Prva srpska fabrika aviona Rogožarski A. G., Beograd.* Pod pokroviteljstvom Fabrike aviona iz Viner Nojštata. - Ima 120 službenika i radnika. Izrađuje delove za fabrike aviona, kao i uređaje za smeštaj za Upravu snabdevanja Vermahta.

13. *Prva srpska fabrika aviona Rogožarski A. G., pogon Zemun (Hrvatska).* Uzeta pod zakup od Fabrike aviona u Viner Nojštatu. 35 službenika i radnika, hitne opravke.

14. *Državna fabrika aviona, Kraljevo.* Uzeta u zakup od firme Dornier-Verken. Izrada delova za tip aviona Do 217. Opravka i dovršavanje zaplenjenih aviona za hrvatsku avijaciju. 920 službenika i radnika. Pošto je znatan deo zaposlenih zahvaćen egzekucijom koja je izvršena kao mera odmazde, ponovan početak rada je vrlo otežan, ako ne i nemoguć.

15. *Jnž. Spartalj, Beograd.* Nadzor vrši firma Šuster, Beč. 50 službenika i radnika. Izrada zavrtnjeva za cevovode pod visokim pritiskom za frontalne avione.

16. *Teleoptik, Zemun (Hrvatska).* Nadzor vrši firma Askania, Berlin. 50 službenika i radnika. Opravka i izrada delova za veštačke horizonte.

17. *Mikron, preduzeće za preciznu mehaniku, optiku i elektrotehniku, Beograd.* Snabdevanje vrši firma Askania, Berlin. 130 službenika i radnika. Izrada delova i opravka veštačkih horizonata. Proizvodnja delova za nišanske sprave za bombardovanje »LC 7«.

18. *Nestor, fabrika za preciznu mehaniku, Beograd.* Snabdevanje vrši firma Askania, Berlin. 70 službenika i radnika. Proizvodnja delova za veštačke horizonte.

19. *Signal A. G., Beograd.* 25 službenika i radnika. Izrada nosećih radio-stanica, proizvodnja delova za nišanske sprave za bombardovanje.

20. *Knebl & Ditrih, Indija (Hrvatska).* Nadzor vrši firma Sedemajer [Sedemeir], Bernau kod Berlina. 100 službenika i radnika. Izrada padobrana, specijalne avijatičarske odeće, kožnih kaputa, kombinovanih odela od krzna.

21. *Fabrika kože Dohnalek, Zemun (Hrvatska).* 40 službenika i radnika. Isporuca kože za firmu Knebl & Ditrih, Indija.

22. *»Sartid«, Srpski rudnik i topionica-valjaonica, Smederevo.* 1000 službenika i radnika. Isporuca limova, profilnog gvožđa, alata, eksera za šine i inženjerskih materijala za željeznicu. Martinova peć trenutno ne radi usled nedostatka sirovina i pogonskih sredstava. Preti zaustavljanje celokupnog pogona valjaonice.

23. *»Sartid«, visoka peć Majdanpek kod Kučeva.* 200 službenika i radnika. Proizvodnja sirovog gvožđa za valjaonicu Smederevo. Postrojenje trenutno van pogona zbog ugroženosti od ustanika.

24. *Železničko-remontni zavod Kraljevo.* 630 službenika i radnika. Porudžbine od srpskih državnih železnica za opravku otvorenih teretnih vagona. Jedna velika hala se ruši za fabriku lokomotiva u Bečii, tako i gvozdена konstrukcija hale ide Direkciji železnica Rajha, Beč. Mašine alatlijeke zahtevane za Rajh.

25. *Jasenica, Smed. Palanka.* 315 službenika i radnika. Opravka vojnih motornih vozila. Isporuca uređaja za smeštaj.

26. *Fabrika vagona, Kruševac.* 220 službenika i radnika. Proizvodnja novih 75 otvorenih i 80 zatvorenih teretnih vagona za srpske državne železnice.

Proizvodnja sirovina. U oktobru je proizvodnja i separacija dostigla okruglo 430 tona pirita, 2700 tona olovnih koncentrata, 1700 tona sirovog olova, 550 tona olovnog metala, kao i manje količine bakra, liskuna i azbesta. U poređenju sa prethodnim mesecom, proizvodnja sirovina je dakle opala, pogotovu što su se rudnici antimona, rudnici gvozdene rude i rudnici magnezita prolazno nalazili u rukama ustanika. Rudnici antimona, rudnici magnezita, kao i rudnik gvožđa Rudna Glava još uvek se nalaze u rukama ustanika. Rudnik bakra Bor od 20. 10. radi sa radnim programom 1, koji do kraja godine predviđa mesečnu eksploataciju od 45.000 tona i proizvodnju od 2.200 tona bakra. Situacija u snabdevanju *energetikom* na srpskoj teritoriji je, usled nedostatka uglja, bila takva da su elektrane delimično samo 4 sata dnevno mogle da daju struju. Da bi se osiguralo snabdevanje Beograda električnom strujom, ponovo treba da proradi glavni proizvođač struje u Vreocima i rudnik uglja koji leži u neposrednoj blizini istog. Prenosenje struje dalekovodima opšte uzev nije moguće, jer se ponovno osposobljavanje razorenih dalekovoda još ne može izvršiti zbog ugrožavanja istih od bandi. Fabrike koje rade za potrebe Vermahta dosada su mogle još u dovoljnoj meri da se snabdevaju električnom energijom, pošto je potrošnja struje u neindustrijske svrhe svedena na minimum.

Snabdevanje ugljem, moglo je da se održi i mimo toga što su rudnici u ustaničkim krajevima prestali da rade, jer je ponovo počeo rad rudnika na području oko Čuprije, koje je očišćeno od bandi, sa otkopom od oko 23.000 tone uglja i oko 28.000 tona lignita. Iz Rajha je uvezeno oko 10.000 tona koksa i nešto kamenog uglja. Ako dođe do hladnog vremena, srpska teritorija se neće moći snabdeti sa dovoljno uglja. Najnužnije potrebe fabrika koje rade po nalogima Vermahta mogle su da

se obezbede jedino na taj način što je nevažnim fabrikama snabdevanje svedeno na najmanju meru.

Otprema sirovina trpela je usled stalnog prekida železničkog saobraćaja, koji su prouzrokovali ustanici. Od »Rohstoff-Handelsgesellschaft m. b. H.«, Berlin-Mariendorf (Roges), nije izvršena nikakva otprema, isto tako ni od rudnika Trepča. U Rajh je otpremljeno oko 2.000 tona starog gvožđa.

Situacija sa radnom snagom. Za mali broj preduzeća koja rade za Vermaht bilo je dovoljno radne snage. Bilo je potrebno novo regulisanje zarada, takođe i odobrenje dodatka za životne namirnice s obzirom na velike teškoće u snabdevanju namirnicama. Za Rajh je posredovano oko zapošljavanja 3.000 poljoprivrednih i zanatskih radnika, čime se ukupan broj radile snage koja je dosada otpremljena u Rajh povećao na oko 29.000.

Situacija u saobraćaju stajala je pod znakom napada ustanika na železničke stanice i razaranja mostova i šina. Glavna železnička pruga Beograd — Niš — Skoplje mogla je tako da se osigura da su prolazni prekidi iznosili samo 9 1/2 dana.

Teretna plovidba na Dunavu i dalje se vršila, na Savi je plovidba ponovo uspostavljena pod zaštitom mađarskih topovnjača.

Saobraćaj na putevima je na velikom delu srpske teritorije bio i nadalje onemogućen zbog postojeće nesigurnosti.

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

dr Doogs
kapetan i ađutant

31

Zaključak za mesec novembar 1941.

Ustanički pokret u Srbiji u mesecu novembru znatno je opao usled dejstva jačih borbena oprobanih trupa, kao i usled oštrih mera odmazde koje su preduzirnane protiv ustanika i delova stanovništva koji ih potpomažu. Ustanička teritorija, koja je dosada bila evakuisana, u znatnoj meri je ponovo okupirana i očišćena od bandi. Rudnici, fabrike naoružanja i transportni putevi do istih obezbeđeni su trupom, pojačanim fabričkim zaštitama i izgradnjom odbrambenih postrojenja, kao, npr., stražarskim osmatračnicama, minskim zaprekama i žičanim preprekama.

Završena je izgradnja *fabrike Barič* od firme »Vistad A. G.«. U toku je nabavka još nedostajućih sirovina i materijala, snabdevanje ugljem i dovod električne struje.

Proizvodna organizacija *Gođevac-Jezet*, Beograd, dobila je nalog za proizvodnju 21.000 kom. duplih telefona; pripremni radovi su u toku.

Fabrike u Beogradu, koje su zauzeli RdL i ObdL, morale su u drugoj polovini meseca preko dana da obustave proizvodnju usled ukidanja snabdevanja Beograda električnom energijom. I valjaonica *Sartid* je morala da zaustavi proizvodnju zbog nedostatka uglja. Iz tih razloga su isporučene samo porudžbine u vrednosti od RM 170.000. Stanje porudžbina iznosilo je na kraju meseca okruglo 6,7 miliona rajhsmaraka.

Otežane su dopreme i subisporuke, pošto situacija u pogledu nedostataka na srpskoj teritoriji postaje sve jača, a isporuke su morale da se izvrše isključivo iz Rajha i Hrvatske. Na primer, »Sartid A. G.« nije mogao više da isporuči naručene limove. Situacija u snabdevanju električnom energijom se pogoršava sve više usled prestanka rada rudnika i oštećenja prenosnih kanala. Električne centrale su bile skoro bez uglja za pogon. U Beogradu je preko dana povremeno moralo biti obustavljeno davanje struje industrijama i privatnim potrošačima. Time su pogođene i fabrike koje leže u Beogradu, a koje rade za potrebe Vermahta, tako da su iste delimično prešle na noćni rad. Za fabriku Rakovica, koja radi za potrebe vazduhoplovstva, posle kraćeg prekida mogla je ponovo da se obezbedi isporuka struje. Vreoci, na široj teritoriji Beograda, glavni snabdevač Srbije električnom strujom, a naročito za Beograd, krajem meseca je ponovo otpočela sa proizvodnjom električne struje u ograničenom obimu.

Proizvodnja uglja je u novembru iznosila 25.000 tona kamenog i mrkog uglja i 30.000 tona lignita. Iz Rajha, Hrvatske, Bugarske i Rumunije uvezeno je kamenog i mrkog uglja i koks okruglo 42.000 tona. Pošto su ugljene rezerve bile iscrpene, skoro celokupna proizvodnja srpskih rudnika morala se dodeliti železnici. Zato je snabdevanje vojnoprivrednih fabrika bilo nedovoljno, dodeljivanje domaćeg pečenog uglja civilnom stanovništvu je sasvim ukinuto.

»Rohstoff-Handelsgesellschaft« (Roges) otpremila je u novembru 64 tone obojenih metala, 15 tona aluminijuma i 1 tonu ostalih sirovina. Iz rudnika bakra Bor krajem meseca su otišle prve isporuke do pretovarne luke Prahovo. Rudnici Trepča isporučili su samo 194 tone rafiniranog olova za Italiju.

Otprema starog gvožđa iznosila je okruglo 2800 tona, otprema mašina alatlička, uređaja itd. znatno je povećana usled

poboljšanja situacije u saobraćaju. Iz *Zavoda Kragujevac* otpremljeno je u Rajh 109 vagona, iz Državne fabrike eksploziva Ravnjak 39 vagona, iz Državne fabrike baruta i eksploziva Obilićevo 33 vagona, iz *Vojnogeografskog instituta*, Beograd, jedan vagon sa presama i dva sa aparatima za kopiranje. Zatim su u fabriku »Vistad«, Barič, dopremljena iz Ravnjaka 24 vagona uređaja i mašina.

Radne snage je bilo dovoljno na raspolaganju, i to za fabrike koje rade za potrebe Vermahta. Nasuprot tome, ponovno puštanje u rad rudnika uglja otežano je, jer usled ustaničkog pokreta nedostaje znatan deo rudara. Zamena za ove treba da se stvori prinudnim radom.

U Rajh je otpremljeno ukupno 3400 ljudi i žena, čime se ukupan broj radne snage povećava na 32.000. Situacija u saobraćaju se poboljšava usled uspešnog ugušivanja ustanka. Veliki deo železničkih pruga, koje su bile van saobraćaja, ponovo je proradio. Smanjeni su napadi i sabotaze na železnička postrojenja i vozove. Civilni saobraćaj, koji je u oktobru zaustavljen, ponovo je proradio u ograničenom obimu.

I u *rečnoj plovidbi* se manifestovalo popuštanje u političkoj napetosti. Robni promet na Dunavu i Savi se odvijao bez znatnih događaja sabotaze. Usled jakih snežnih vejavica je sredinom meseca plovidba bila zaustavljena nekoliko dana.

Usled nesigurnosti, *saobraćaj na putevima* je još uvek skoro sasvim onemogućen.

U novembru proizvedeno je, odnosno prerađeno od sirovina u okruglim brojevima: 21.000 tona bakarne rude, 4.990 tona bakarnog kamenca, 1.400 tona cinkovog koncentrata, 2.600 tona olovnog koncentrata, 2.100 tona sirovog olova, 3.900 tona pirita, 1.000 tona olovnog metala, kao i manje količine bakarnih koncentrata, cementa, bakra, bizmuta, azbesta i liskuna.

Video
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

dr Doogs
kapetan i ađutant

32

Zaključak za mesec decembar 1941.

Dalje smirivanje na srpskoj teritoriji. Izgleda da je jedan deo ustanika pod vodstvom pukovnika Mihailovića pobjegao iz Srbije u Hrvatsku da bi tamo rukovodio ustaničkim pokretom. Za obezbeđenje jugoistočnog dela srpske teritorije postavljene

^ su bugarske trupe, a nemačke okupacione divizije podeljene su na ostali deo Srbije.

Od naloga Vermahta isporučeno je proizvoda u vrednosti RM 470.000. Stanje porudžbina iznosilo je krajem meseca okruglo 7,5 miliona RM, koji iznos obuhvata isporuke telefona sa duplim slušalicama, tekstila i kožnih proizvoda, motornih vozila za armiju i vazduhoplovstvo, itd.

Još nije izvršeno puštanje u rad fabrike Barič zbog nedovoljne dopreme uglja. Beogradske fabrike radile su bez smetnji za potrebe vazduhoplovstva. Fabrika aviona Kraljevo zaposlena je opravkama.

Situacija u snabdevanju *električnom energijom* znatno se poboljšala. U Beogradu je električna energija mogla da se stavi na raspolaganje u punom obimu. Centrala u Makišu kod Vreoca radila je punim kapacitetom.

Proizvodnja uglja se povećala i iznosila je 37.000 tona kamenog i mrkog uglja, 38.000 tona lignita. Pošto ovi brojevi i mimo toga još znatno zaostaju za utvrđenim količinama isporuke za industriju, Vermaht i državne železnice uvezeno je preko 17.000 tona iz Rajha, Hrvatske, Bugarske i Rumunije. Jedan deo srpskih rudnika kamenog uglja još uvek nije mogao ponovo da proradi, pošto je prvo moralo da se radi na ponovnom osposobljavanju uređaja, koje su ustanici razorili. I radno osoblje se samo postepeno javlja na rad, a osposobljavanje nove radne snage za rad bilo je teško usled nedostatka odgovarajućeg osoblja za upućivanje i nadzor. Srpskim ugljem uglavnom su snabdevane železnice, električne centrale i Vermaht. Snabdevanje vojnoprivrednih preduzeća je još uvek bilo nedovoljno, raspodela stanovništvu je sasvim ukinuta.

Od *starog gvozda* je otpremljeno u Rajh 1.900 tona, a *zaplenjenih mašina*: 36 vagona uređaja i materijala iz Zavoda Kragujevac, zatim 36 vagona iz Fabrike eksploziva Ravnjak i 38 vagona iz Zavoda baruta i eksploziva Obilićevo.

Fabrike koje direktno ili indirektno rade za potrebe Vermahta imale su na raspolaganju dovoljno radne snage. Nasuprot tome, sastav stručne radne snage u Fabrici aviona Kraljevo, koji je posle sprovođenja mera odmazde jako smanjen, još uvek nije mogao da se popuni. Radnici su, opšte uzevši, još uvek nemirni i nepoverljivi. Srpska vlada je izdala naredbu o obaveznom radu i ograničenju slobode zapošljavanja, pomoću koje se mogu vršiti prinudne mere.

U Rajh je upućeno 890 industrijskih i poljoprivrednih radnika, tako da je broj ukupno otpremljene radne snage dostigao okruglo 32.000.

Železnički saobraćaj uspostavljen je na svim prugama koje su bile stavljene van saobraćaja. Jedva još da su se dešavali napadi i sabotaze na železnička postrojenja i vozove. Glavna pruga Beograd — Niš — Skoplje je u toku decembra bila stalno u saobraćaju. Radi obezbeđenja mostova, tunela itd. koji leže na ovoj pruzi, počela je izgradnja stražarskih osmatračnica.

Rečna plovidba na Dunavu i njegovim pritokama takođe je vršena prema planu. Krajem meseca je plovidba, zbog jakih kretanja leda, morala da se obustavi.

Proizvodnja sirovina, odnosno prerada je u decembru iznosila: 7.502 tone bakarnog kamenca, 1.645 tona cinkovog koncentrata, 2.473 tone olovnog koncentrata, 1.362 tone rafiniranog olova, 1.554 tone sirovog olova, 3.451 tonu pirita.

Video:
Braumiler,
pukovnik i šef
Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

dr Doogs
kapetan i adutant

PRILOG

NEMAŐKI DOKUMENTI ZA PERIOD OD 27. MARTA DO 31. DECEMBRA 1941. DOSAD OBJAVLJENI U ZBORNIKU

1. Zakljuĉci sa savetovanja u Berlinu od 27. marta 1941, na kojem je Adolf Hitler doneo odluku da, uz vojniĉku podršku Italije, Mađarske i Bugarske, nadmoćnim snagama napadne Jugoslaviju, razaranjem joj nanese vojni poraz i raskomada je u zajednici sa svojim saveznicima (tom II, knj. 2, prilog br. 1)
2. Direktiva Adolfa Hitlera od 27. marta 1941. Vrhovnoj komandi nemaĉke oružane sile za koncentriĉni napad na Jugoslaviju (tom II, knj. 2, prilog br. 2)
3. Predlog naĉelnika štaba Vrhovne komande nemaĉke oružane sile od 28. marta 1941. za koordinaciju nemaĉko-italijanskih operacija protiv Jugoslavije i Grĉke (tom II, knj. 2, prilog br. 3)
4. Dopunska naređjenja naĉelnika Vrhovne komande nemaĉke oružane sile Vilhelma Kajtela od 29. marta 1941. uz Hitlerovu direktivu br. 25 za napad na Jugoslaviju i (tom II, knj. 2, prilog br. 4)
5. Uputstvo Vrhovne komande nemaĉke suvozemne vojske od 30. marta 1941. o izvršenju napada na Jugoslaviju (tom II, knj. 2, prilog br. 5).
6. Naređjenje Adolfa Hitlera od 31. marta 1941. vrhovnim komandama nemaĉkih suvozemnih snaga i vazduhoplovstva da koncentriĉni napadi na Jugoslaviju uslede 5, 8. i 12. aprila i da se izvrše ojaĉanja udarnih grupa na pravcima za Skoplje i Niš (tom II, knj. 2, prilog br. 6).
- /W.J Zapovest komandanta 12. nemaĉke armije feldmaršala Vilhelma Lista od 2. aprila 1941. za napad na Jugoslaviju (tom II, knj. 2, prilog br. 8)
8. Jutarnji izveštaj Komande 12. nemaĉke armije od 6. aprila 1941. Vrhovnoj komandi suvozemne vojske o momentu napada na Jugoslaviju i Grĉku, postizanju punog iznenađenja i dobrih uspeha (tom II, knj. 2, dok. br. 12).
9. Saopštenje Vrhovne komande nemaĉke oružane sile od 112 aprila 1941, o Hitlerovom planu za podelu Jugoslavije (tom II, knj. 2, prilog br. 14)